

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto

Privatinės teisės katedra

Gabijos Buteikytės,

V kurso, Privatinės teisės: civilinių ginčų

studijų šakos studentės

Magistro darbas

Antstolio veiklos principai

Principles of Bailiffs Activities

Vadovė: partnerystės profesorė dr. Egidija Tamošiūnienė

Recenzentas: prof. habil. dr. Vytautas Nekrošius

Vilnius

2022

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Šiame darbe nagrinėjami antstolio veiklos principai siekiant juos atskleisti teisiniame reglamentavime įtvirtinto antstolio teisinio statuso kontekste. Vertinama, kokie svarbiausi veiklos principai užtikrina antstolio teisinį statusą ir tuo pačiu lemia – viso vykdymo proceso efektyvumą. Nepaisant to, atskleidžiamos problemos, kurios kelia grėsmę veiksmingam vykdymo procesui. Analizė atliekama įvertinus vykdymo proceso prigimtį, kuri svarbi vykdymo procese veikiantiems principams, jų turiniui ir reikšmei.

Pagrindiniai žodžiai: vykdymo proceso prigimtis, antstolio teisinis statusas, efektyvus vykdymo procesas, civilinio proceso principai, vykdymo proceso principai.

This work examines the principles of a bailiff's activities to acknowledge them in the context of the legal status of a bailiff, which is established in legal regulations. Also, the most important operating principles that ensure the legal status of a Bailiff and at the same time determine the entire effectiveness of the enforcement procedure are evaluated. Nevertheless, problems that threaten the effective enforcement procedure are identified. The analysis is performed by evaluating the grounds of the enforcement procedure, which is important for the active principles in the enforcement procedure, their content and significance.

Keywords: the grounds of the enforcement procedure, the legal status of the bailiff, effective enforcement procedure, principles of the civil proceedings, principles of the enforcement procedure.

TURINYS

IŽANGA	2
1. VYKDYMO PROCESO PRIGIMTIS	5
2. ANTSTOLIO TEISINIS STATUSAS IR JO ĮTAKA EFEKTYVIAM VYKDYMO PROCESUI	13
2.1. Antstoliui keliami reikalavimai ir jų įgyvendinimą užtikrinantys principai	14
2.1.1. Antstolių nepriklausomumo ir nešališkumo principas	14
2.1.2. Antstolio atsakomybės principas	18
2.2. Antstolio vykdomų funkcijų ir teikiamų paslaugų veiksmingumą įtvirtinantys principai	22
2.2.1. Operatyvumo principas	22
2.2.2. Antstolio reikalavimų privalomumo principas	26
2.2.3. Antstolio veiklos kontrolės principas	30
3. VYKDYMO PROCESO PRINCIPŲ ĮGYVENDINIMO PROBLEMOS	35
3.1. Vykdyto proceso atlygintinumo principas	36
3.2. Dispozityvumo principas	39
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI	43
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	45
SANTRAUKA	51
SUMMARY	52

ĮŽANGA

Teisingumas civiliniame procese kai kuriais atvejais bus įgyvendintas tik tada, kai teismo sprendimas bus realiai įvykdytas. Priešingu atveju, procesas, kurio metu siekiama įrodyti tam tikrą tiesą, daugelyje situacijų praras prasmę. Dėl šios priežasties, vykdymo procesas užima svarbią vietą teisės sistemoje. Vykdymo proceso esmė ir keliami tikslai perteikti pamatinėmis teisės nuostatomis – principais. Kitaip tariant, vykdymo proceso principai tai pagrindinės atitinkamos teisės normose įtvirtintos ar teismų praktikos ir teisės doktrinos suformuotos nuostatos, kurios išreiškia proceso esmę ir yra viso vykdymo proceso plėtos bazė (Mikelėnas *et al.*, 2020, p. 78).

Temos aktualumas. Pagrindinė vykdymo proceso figūra – antstolis, kuriam valstybė pavedė atlikti įstatyme įtvirtintas funkcijas ir tuo pačiu, suteikė teisę teikti įstatyme įtvirtintas paslaugas. Tai lėmė dvilypi antstolio teisinį statusą. Kyla klausimas dėl įstatymo pagrindu suformuoto antstolio teisinio statuso: kokią įtaką jis daro efektyviam vykdymo procesui? Kaip tai pasireiškia antstolio veiklos principų veikimo kontekste? Į šiuos klausimus atsakyti ir buvo siekta magistro darbe.

Siekiant geriau suvokti antstolio veiklos principų atsiradimo priežastis, jų turinį ir reikšmę, būtina atskleisti vykdymo proceso prigimtį. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra išaiškinęs, jog antstolio veiklos principai svarbūs aiškinant ir taikant vykdymo procesą reglamentuojančias teisės normas, be to, jie yra antstolio veiksmų teisėtumo matas ir tais atvejais, kai įstatyme tiesiogiai neįtvirtinta taisyklė, kaip susiklosčiusioje situacijoje antstolis privalo veikti (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. kovo 18 d. nutartis civilinėje byloje). Be to, vykdymo proceso principai yra itin svarbūs įstatymų leidybai. Tačiau pastebima, jog Lietuvoje dažnai keičiami teisės aktai, kurie reglamentuoja antstolio veiklą. Tai vertinama neigiamai. Todėl kyla poreikis atskleisti svarbiausius vykdymo proceso principus dėl jų reikšmės teisėkūros subjektams kuriant teisės sistemą.

2021 m. sausio 1 d. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekse (toliau – Civilinio proceso kodeksas) 650 straipsnio 3 dalyje buvo įtvirtintas naujas teisinis reguliavimas dėl vykdomojo dokumento pateikimo vykdyti antstoliui tvarkos. Iki 2021 m. sausio 1 d. išieškotojas galėjo pats pasirinkti antstolį, kuris vykdys vykdomąją bylą. Įžvelgiamas naujo teisinio reguliavimo neapibrėžtumas ir kylančios grėsmės. Atsižvelgiant į tai, kyla poreikis paanalizuoti kaip 2021 m. sausio 1 d. įtvirtintas teisinis reguliavimas paveikė vykdymo proceso principus.

Darbo originalumas. Viename iš naujausių šios srities mokslo darbų – M. Žemkausko, M. Kirkučio ir V. Višinskio moksliniame straipsnyje „Bendrųjų civilinio

procesu principų taikymas vykdymo procese“, aptariamoms principų taikymo problemoms. Tačiau minėtame straipsnyje analizuojami tik civilinio proceso principai, kurie veikia vykdymo procese. Magistro darbe didžiaja dalimi bus aptarti principai, būdingi būtent vykdymo procesui ir ypač reikšmingi antstolio veiklai. Pastebima, jog mokslinėje literatūroje nėra daug mokslo darbų, susijusių su nagrinėjama tema – antstolio veiklos principai. Didžioji dalis mokslinių straipsnių apie vykdymo procesą parašyti 2002-2008 m.

Taip pat, viešai publikuojamuose magistro darbuose ši tema nebuvo nagrinėjama per pastaruosius penkerius metus. 2007 m. buvo parašytas Egidijos Konopliosvos magistro darbas „Vykdymo teisės principai“, tačiau tuo metu galiojęs teisinis reguliavimas yra esmingai pasikeitęs. Dėl to – kai kurios magistro darbo autorės, įžvalgos tapo nebeaktualios. Be to minėtame darbe, analizuojant vykdymo proceso principus, jie nebuvo vertinti santykyje su vykdymo proceso prigimtimi. Šiame magistro darbe analizuojami naujausi teisinio reguliavimo pakeitimai ir naujausia teismų praktika. Be to, vykdymo proceso principų turinys analizuojamas vertinant antstolio teisinį statusą ir jo įtaką efektyviam vykdymo procesui.

Darbo tikslas. Siekiant geriau suvokti antstolio veiklos principų turinį, nustatyti kaip jie pasireiškia teisiniame reguliavime bei teismų praktikoje, verta atskleisti vykdymo proceso prigimtį. Dėl plačios temos apimties, darbe siekiama išanalizuoti būtent tuos principus, kurie antstolio teisinį statusą daro efektyvesnį. Be to, magistro darbe siekiama atskleisti dažnai keičiamo teisinio reguliavimo rizikas ir kylančią grėsmę veiksmingam vykdymo procesui.

Darbo uždaviniai.

1. Išnagrinėti dominuojančias vykdymo proceso prigimties koncepcijas ir išskirti artimiausią Lietuvos teisinei sistemai.
2. Vykdymo proceso principų kontekste atskleisti antstolio teisinio statuso dualumą ir jo įtaką efektyviam vykdymo procesui.
3. Identifikuoti antstolio veiklos principų įgyvendinimo problemas, kurias įžvelgiamos teisiniame reglamentavime ir nurodyti dėl to kylančias rizikas.
4. Pateikti pasiūlymų dėl teisinio reglamentavimo siekiant užtikrinti vykdymo proceso stabilumą ir veiksmingumą.

Darbo objektas. Analizuojami svarbiausi vykdymo proceso principai, kurie lemia efektyvų antstolio teisinį statusą ir tuo pačiu, viso vykdymo proceso veiksmingumą. Šiame darbe nebus išsamiai analizuojami kiti vykdymo proceso principai.

Tyrimo metodai. Šiame darbe iškelto pagrindinio tikslo bei uždavinių įgyvendinimui pasitelkiami ir kompleksiskai taikomi tyrimo metodai:

1. Sisteminis metodas pasireiškia analizuojant antstolio veiklos principų turinį, kuris perteikiamas teisės normose, teismų praktikoje ir teisės doktrinoje.
2. Lingvistinis metodas šiame darbe pasireiškia vertinant teisės normose įtvirtintą teisinį reguliavimą siekiant atskleisti jo esmę.
3. Lyginamasis metodas pasireiškia lyginant skirtingas vykdymo proceso prigimties koncepcijas.
4. Lyginamasis – istorinis metodas pasireiškia lyginant teisinį reguliavimą, kuris buvo įtvirtintas iki 2003 m. sausio 1 d. ir kuris galioja dabar.
5. Loginis metodas pasireiškia atskleidžiant principų turinį ir pateikiant pasiūlymus dėl teisinio reguliavimo.
6. Apibendrinamasis metodas pasitelkiamas formuojant pagrindinius darbo teiginius ir išvadas.

Svarbiausi šaltiniai. Magistro darbe analizuojami teisės norminiai aktai, teismų praktika, specialioji literatūra ir kiti šaltiniai. Svarbiausi šaltiniai yra teisės norminiai aktai, tokie kaip civilinio proceso kodeksas, Lietuvos Respublikos antstolių įstatymas (toliau – Antstolių įstatymas) ir Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymas dėl sprendimų vykdymo instrukcijos patvirtinimo (toliau – Sprendimų vykdymo instrukcija). Minėti teisės aktai svarbūs dėl įtvirtinto vykdymo proceso teisinio reguliavimo, kuris analizuojamas visame magistro darbe. Taip pat, ypač svarbūs Europos Žmogaus Teisių Teismo, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo ir Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo išaiškinimai, kurie padeda geriau atskleisti vykdymo proceso prigimtį, jame taikomų principų turinį ir iš to kylančias problemas. Be to, ypač svarbūs E. Tamošiūnienės, V. Višinskio, M. Kirkučio, M. Žemkausko, V. Mikelėno, G. Lastauskienės, M. Žolyno darbai dėl juose pateikiamų mokslinių išvalgų, svarbių nagrinėjamai temai. Galiausiai, siekiant geriau atskleisti nagrinėjamą temą ir iš jos kylančią problematiką, magistro darbe naudojami: tarptautinės antstolių ir teismo pareigūnų sąjungos rekomendacija; Lietuvos antstolių rūmų pateikta ataskaita ir kiti aktualūs komentarai; E. Šileikio ir Antstolio A. Naujokaičio nuomonės dėl dažno antstolio veiklos teisinio reguliavimo keitimo ir jo pagrindu iškeltų tikslų įgyvendinimo vertinimo.

1. VYKDYMO PROCESO PRIGIMTIS

Visuomenės tikslas yra bendras gėris, kuriam pasiekti formuojamos pamatinės nuostatos – teisės principai, kuriamos taisyklės ir įtvirtinamos teisės normos. Tačiau visuomenėje, natūralu, jog kyla įvairiausių ginčų ir nesutarimų. Reguluojant asmenų teisinius santykius, užtikrinant teisės normų veikimą visuomenėje ir teisminę pažeistų teisių gynybą, kasdienybėje atsiranda daugiau darnos ir saugumo jausmo.

Siekiant apsaugoti asmenų interesus, ypač svarbi asmens teisė į teisminę gynybą, kurios sudėtinė dalis yra sprendimų vykdymas. 2003 m. kovo 6 d. Europos Žmogaus Teisių Teismas byloje *Jasiūnienė prieš Lietuvą* priėmė svarbų sprendimą nustatant vykdymo proceso reikšmę teisės sistemoje ir jame pažymėjo, jog Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau – Konvencija) 6 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta teisė kreiptis į teismą dėl civilinio pobūdžio teisių ir pareigų nustatymo apima pareigą vykdyti teismo priimtus sprendimus. Teisė į teisminę gynybą būtų tariama, jeigu valstybės vidaus teisė neužtikrintų teismų sprendimų vykdymo. Dėl šios priežasties, bet kokio teismo priimto sprendimo vykdymas yra „teisės į teismą“ sudėtinė dalis, pagal konvencijos 6 straipsnio 1 dalį (Europos Žmogaus Teisių Teismo 2003 m. kovo 6 d. sprendimas byloje *Jasiūnienė prieš Lietuvą*). Iš to galima spręsti, jog teismui priėmus sprendimą, procesas – plačiąją prasme, nėra užbaigiamas, nes laimėjusi šalis dažniausiai siekia galutinio rezultato – sprendimo įvykdymo, kuris yra ypač svarbus proceso šaliai siekiant realaus teisingumo.

Priverstinio vykdymo proceso poreikis atsiranda tada, kai skolininkas geranoriškai nevykdo sprendimo. Skolininkas, įvykdęs sprendimą gera valia, išvengia papildomos įtampos, išlaidų ir sugaišto laiko siekiant įvykdyti sprendimą. Taip pat, greičiau patenkinami išieškotojo interesai. Tačiau dėl įvairiausių priežasčių ne visi skolininkai siekia sprendimą įvykdyti gera valia. Tai neturi būti toleruojama, todėl valstybei kyla pareiga sukurti ir palaikyti priverstinį sprendimų vykdymo mechanizmą (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. sausio 7 d. nutarimas), siekiant užtikrinti pažeistų asmenų teisių gynybą.

Teisinėje valstybėje priverstinė sprendimų vykdymo sistema įgyvendinama įstatymo pagrindu. Vykdymo procesą reglamentuojantys pagrindiniai teisės norminiai aktai: civilinio proceso kodeksas, antstolių įstatymas ir sprendimų vykdymo instrukcija, užtikrina priverstinį sprendimų vykdymą. Atkreiptinas dėmesys į tai, jog ne tik civilinio proceso kodeksas reglamentuoja vykdymo procesą, tačiau ir kiti teisės norminiai aktai. Dėl to, kyla poreikis atskleisti vykdymo proceso vietą teisės sistemoje. Taip pat, siekiant geriau

suvokti antstolio teisinį statusą, pagrindinius vykdymo proceso principus, jų svarbą, reikšmę ir kaip jie pasireiškia vykdymo procese, verta išanalizuoti vykdymo proceso prigimtį.

Analizuojant mokslininkų darbus, išvelgiamos kelios dominuojančios teisės profesionalų nuomonės dėl vykdymo proceso teisinės prigimties. Vieni mokslininkai išskiria dvi dominuojančias vykdymo proceso koncepcijas: vykdymo procesas – tai civilinio proceso dalis ir vykdymo procesas – savarankiška teisės šaka (Tamošiūnienė, 2007, p. 73; Laužikas *et al*, 2005, p. 495-496). Kiti teisės profesionalai išskiria ir trečiąją koncepciją – vykdymo procesą, kaip administracinės teisės dalį, kuri nėra labai plačiai paplitusi (Žolynas, 2007, p. 141). Siekiant geriau suvokti visų trijų vykdymo proceso prigimties koncepcijų skirtumus, verta įvardinti pagrindinius teiginius, kuriais jų šalininkai grindžia koncepcijų egzistavimą:

1. Vykdymo procesas kaip civilinio proceso dalis. Šios koncepcijos šalininkai teigia, jog civilinis procesas – tai ne tik ginčo išsprendimas, bet ir atitinkamo sprendimo įvykdymas. Šią koncepciją palaikantys asmenys civilinį procesą supranta plačiausiai.
2. Vykdymo procesas tai savarankiška teisės šaka. Šią koncepciją palaikantys asmenys susiaurina civilinio proceso ribas ir mano, kad teismo vaidmuo baigiasi išsprendus ginčą ir priėmus sprendimą. Kartu, tokio sprendimo vykdymas jau nebėra civilinio proceso dalykas, pradedamas naujas – vykdymo procesas.
3. Vykdymo procesas kaip administracinės teisės dalis. Šios koncepcijos šalininkai teigia, jog vykdymo procesas nėra civilinio proceso stadija, tačiau taip pat nemano, kad tai yra savarankiška teisės šaka. Kartu, šią koncepciją palaikantys asmenys teigia, jog sprendimų vykdymo metu institucijos ir pareigūnai atlieka tam tikras administracinio pobūdžio funkcijas.

Dėl tam tikrų bendrų sąlyčio taškų ir nedidelių koncepcijų skirtumų, šių nuomonių šalininkai palaiko vieną ar kitą vykdymo proceso prigimties sampratą (Žolynas, 2007, p. 141). Tačiau pastebima, jog mokslininkų darbuose daugiausia dėmesio skiriama analizei, ar vykdymo procesas yra civilinio proceso dalis, ar savarankiška teisės šaka.

Yra šalių, kurių civilinio proceso kodekse nėra normų, reguliuojančių sprendimų priverstinį vykdymą. Pasak Prof. habil. dr. V. Mikelėno, ši aplinkybė ir lėmė antrąją nuomonę, kad vykdymo procesas nėra tos pačios bylos tęsinys, o visiškai atskiras, savarankiškas procesas, kurį reguliuoja savarankiška teisės šaka – vykdymo teisė (Laužikas *et al*, 2005, p. 495-496). M. S. Šakarian siekdama paneigti tokias išvalgas, teigia, jog „specialių įstatymų priėmimas ir net atskiras vykdymo kodeksas negali būti argumentas

vykdymo procesą pripažinti savarankiška teisės šaka“ (Šakarian, 2004, p. 29). Pritartina M. Žolyno nuomonei, jog turinys yra svarbiau, negu forma. Nepaisant to, išskirta atskira vykdymo teisės šaka būtų akivaizdžiai „aptarnaujanti“ kitas teisės šakas ir taip būtų prarastas ginčo sprendimo ir teisių atkūrimo proceso vientisumas (Žolynas, 2007, p. 146-147). Tiek Lietuvoje, tiek Prancūzijoje, tiek Vokietijoje vykdymo procesas reglamentuojamas civilinio proceso kodekse (Laužikas *et al*, 2005, p. 495-496).

Lietuvoje vyraujanti mokslininkų pozicija, jog vykdymo procesas yra sudėtinė civilinio proceso teisės dalis, paskutinė proceso stadija (Žolynas, 2007, p. 148). Ši nuomonė grindžiama tuo, jog **civilinio proceso ir vykdymo proceso teisinio reguliavimo dalykas ir tikslas yra tas pats** (Tamošiūnienė, 2007, p. 75). Civilinio proceso teisės dalyką sudaro valstybės įgaliotos institucijos ar įgaliotų asmenų, byloje dalyvaujančių asmenų ir kitų proceso dalyvių veikla nagrinėjant ir sprendžiant civilines bylas bei vykdant jose priimtus teismo sprendimus (Mikelėnas *et al*, 2020, p. 19). Civilinio proceso kodekso 2 straipsnio 1 dalyje įtvirtinti civilinio proceso tikslai: ginti asmenų, kurių materialinės subjektinės teisės ar įstatymų saugomi interesai pažeisti ar ginčijami, interesus; tinkamai taikyti įstatymus teismui nagrinėjant civilines bylas, priimant sprendimus bei juos vykdant; taip pat kuo greičiau atkurti teisinę taiką tarp ginčo šalių; aiškinti bei plėtoti teisę (Civilinio proceso kodeksas, 2002). Tai reiškia, jog teismo sprendimo priėmimas nėra savitiksliis uždavinys. Civilinio proceso prasme, asmeniui, ginančiam savo pažeistas teises, reikia ne jų pažeidimą deklaruojančio teismo sprendimo arba tik šio pažeidimo konstatavimo, bet tikrojo teisių gynimo (Višinskis, 1999, p. 72). Be to, sprendimų vykdymo instrukcijos I skyriaus bendrosiose nuostatose, 1 punkte įtvirtinta, jog sprendimų vykdymo instrukcijoje nustatyta civilinio proceso kodekso VI dalies normų taikymo tvarka vykdant įstatymų nustatytus vykdomuosius dokumentus, taip pat <...> ir kitų teismo pavedimų vykdymo tvarka (Sprendimų vykdymo instrukcija, 2005). Analizuojant norminius teisės aktus, galima įžvelgti civilinio proceso ir vykdymo proceso sistemiškumą, vientisumą.

Teisės teorijoje yra žinomi du klasikiniai teisinio reguliavimo metodai – leidžiamasis (dispozityvusis) arba liepiamasis (imperatyvusis), kuriuos lemia teisinių santykių reguliavimo būdų ir priemonių visuma (Mikelėnas *et al*, 2020, p. 20-21). Siekiant pagrįsti, nuomonę, jog vykdymo procesas yra sudėtinė civilinio proceso dalis, svarbu pabrėžti, jog **tiek civilinio proceso, tiek vykdymo proceso reguliavimo metodas yra mišrus: dispozityvus – imperatyvus metodas**. Tačiau tam tikra specifika lemia, jog vykdymo procesas yra su aiškia imperatyvaus metodo persvara (Žemkauskas *et al.*, 2020, p. 521), o civilinis procesas, iš esmės su dispozityvaus metodo persvara (Mikelėnas *et al.*, 2020, p. 21). Vykdymo procese dominuoja daugiau imperatyvaus teisinio reguliavimo

metodas, dėl vykdymo proceso paskirties – procesinės prievartos naudojimo, kai sprendimas nėra vykdomas gera valia.

Viešosioms teisės šakoms būdingas imperatyvusis teisinio reguliavimo metodas įpareigoja atitinkamo teisinio santykio dalyvius konkrečiam elgesiui ir joks pasirinkimas šiuo atveju nėra galimas (Mikelėnas *et al.*, 2020, p. 21). Teisiniame reguliavime tai gali pasireikšti per tam tikrus draudimus. Pavyzdžiui, remiantis civilinio proceso kodekso 19 straipsnio 2 dalimi, sprendimo, nutarties, įsakymo ar nutarimo priėmimo metu sprendimų priėmimo kambaryje teisėjams draudžiama konsultuotis su kitais asmenimis klausimais, susijusiais su bylos išsprendimu. Taip pat, remiantis civilinio proceso kodekso 586 straipsnio 2 dalimi, be vykdomojo dokumento atlikti vykdymo veiksmus draudžiama (Civilinio proceso kodeksas, 2002). Yra ir daugiau draudimus įtvirtinančių normų civiliniame procese ir sudėtinėje jo dalyje – vykdymo procese.

Privatinėms teisės šakoms būdingas dispozityvusis metodas leidžia atitinkamo teisinio santykio dalyviams pasirinkti jiems tinkamą elgesio variantą (Mikelėnas *et al.*, 2020, p. 21). Pavyzdžiui, tiek ieškovas, tiek išieškotojas turi pasirinkimo teisę inicijuoti procesą arba jo išvengti (esant tam tikroms išimtims). Civilinio proceso kodekso 5 straipsnio 3 dalyje pažymėta, jog teismas imasi nagrinėti civilinę bylą pagal asmens (arba jo atstovo), kuris kreipėsi, kad būtų apginta jo teisė arba įstatymų saugomas interesas, pareiškimą. Taip pat, civilinio proceso kodekso 650 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, jog vykdomąjį dokumentą antstoliui vykdyti gali pateikti išieškotojas ar jo atstovas, vykdomąjį dokumentą išdavusi institucija ar pareigūnas (Civilinio proceso kodeksas, 2002). Dispozityvių normų tiek civiliniame procese, tiek vykdymo procese yra ir daugiau.

Civilinio proceso teisė yra dvilypė teisės šaka, kuri priskirtina viešajai teisei, tačiau jos tikslas – įgyvendinti ir ginti privatinės teisės normas (Mikelėnas *et al.*, 2020, p. 21). Šiuo atveju, išvelgiamas skirtumas, kuriuo vykdymo proceso kaip savarankiškos teisės šakos koncepcijos šalininkai grindžia savo poziciją (Žolynas, 2007, p. 145-146). Išvelgiamas skirtumas yra tas, jog vykdymo proceso keliamas tikslas aprėpia ne tik įgyvendinimą ir gynimą privatinės teisės normų, tačiau ir viešosios teisės sprendimų vykdymą: administracinės teisės ir baudžiamosios teisės, kai siekiama asmenį nubausti. Ši įžvalga pateikiama remiantis Lietuvos Respublikos baudžiamosio kodekso 41 straipsnio 2 dalies 2 punktu (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2000) ir Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso 22 straipsnio 2 dalies 2 punktu (Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas, 2015). Pasak savarankiškos vykdymo teisės šakos sampratos šalininkų, tai lemia vykdymo proceso atskyrimą nuo civilinio proceso. Tam nepitaria koncepcijos – vykdymo proceso kaip civilinio proceso

dalies šalininkai. Šių skirtingų koncepcijų šalininkų nuomonės išsiskiria dėl požiūrio į vykdymo procesą (Žolynas, 2007, p. 145-146). Lietuvoje vyraujančios koncepcijos šalininkų nuomonė grindžiama tuo, jog civilinio proceso kodekso 587 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas vykdomųjų dokumentų sąrašas, kuriame institucijų ir pareigūnų nutarimai ar kiti procesiniai dokumentai išduoti dėl administracinių ir baudžiamųjų nusižengimų, kai tai susiję su piniginiu išieškojimu, įtvirtinti kartu su civiliniame procese teismo išduotais vykdomaisiais dokumentais (Civilinio proceso kodeksas, 2002). Šios nuomonės priešingai vykdymo procesą susiaurina iki teismo sprendimo, nutarties, nutarimo ir įsakymo civilinėse bylose vykdymo (Žolynas, 2007, p. 145-146).

Lyginant kitas dvi koncepcijas, tai vykdymo procesą kaip paskutinę civilinio proceso stadiją ir vykdymo procesą kaip sudėtinę administracinės teisės dalį, galima išvelgti panašumų. Abi vykdymo proceso prigimties sampratos prie vykdomųjų dokumentų priskiria ne tik civiliniame procese teismo priimtų procesinių dokumentų vykdymą, tačiau ir kitų institucijų, pareigūnų ir teisės šakų vykdomųjų dokumentų vykdymą. Taikant procesinę prievartą vykdymo procese, nėra svarbu kokios teisės šakos sprendimas yra nevykdomas. Taip pat, dėl kokių priežasčių priteista išieškoma suma ar nubaustas skolininkas. Ši informacija yra perteklinė, kartu, apsunkina procesą (Višinskis, Tamošiūnienė, 2007, p. 60). Tačiau administracinės teisės dalies – vykdymo proceso esminė idėja ta, jog vykdymo procesas yra administracinės teisės dalis, kas iš esmės prieštarauja Lietuvoje vyraujančiai nuomonei. M. Žolyno nuomone „pats administracinis procesas, kaip jis suprantamas Lietuvoje, patenka į vykdymo proceso sritį, o ne jį apima“ (Žolynas, 2007, p. 148).

Dar vienas požymis, kuris įrodo, jog vykdymo procesas yra sudėtinė civilinio proceso teisės dalis – tai **bendrųjų civilinio proceso principų veikimas vykdymo procese** (Žolynas, p. 142), tokių kaip operatyvumo, dispozityvumo ir bendradarbiavimo principai (Civilinio proceso kodeksas, 2002). Atkreiptinas dėmesys į sprendimų vykdymo mechanizmo paskirtį ir specifinį pobūdį, kurie lemia tam tikrus ypatumus arba ribojimus įgyvendinant civilinio proceso teisės principus vykdymo procese. Pavyzdžiui, lyginant vykdymo procesą su civiliniu procesu, vykdymo procese išvelgiamas didesnis dispozityvumo principo ribojimas (M. Žolynas, p. 142-143). Taip pat, tam tikri civilinio proceso principai tampa nebeaktualūs, praranda prasmę sprendimų vykdymo stadijoje. Pavyzdžiui, civilinio proceso kodekse įtvirtintas teismo pasitarimo slaptumo principas tampa nebeaktualus vykdymo procese, nes jau yra pasiektas materialus rezultatas – priimtas sprendimas, kuris turi vykdytinumo savybę (Civilinio proceso kodeksas, 2002). Tai akcentuoja vykdymo proceso kaip savarankiškos teisės šakos koncepcijos šalininkai.

Siekdami pabrėžti vykdymo proceso savarankiškumą, kai kurie autoriai išskiria tik vykdymo procesui būdingus principus (Tamošiūnienė, 2007, p. 75). Tačiau to neužtenka, kad vykdymo procesas būtų laikomas savarankiška teisės šaka, nes vykdymo procese veikia ir bendrieji civilinio proceso principai.

Nors teisminis civilinis procesas užbaigiamas teismo sprendimo dėl ginčo esmės priėmimu ir jo įsiteisėjimu, tačiau vykdymo procese taip pat pasireiškia bendrieji civilinio proceso principai (Žemkauskas *et al.*, 2020, p. 509), kurie yra neatskiriama vykdymo proceso dalis. Nepaisant to, prof. dr. E. Tamošiūnienė dalinasi įžvalgomis, jog tam tikri vykdymo proceso principai, vargu ar iš viso turėtų būti laikomi savarankiškais principais, pagrindinėmis idėjomis, pradiniais teiginiais. Teigiama, jog teisės moksle išskiriami vykdymo proceso principai labiau panašūs į civilinio proceso principų, tokių kaip: koncentracijos, ekonomiškumo ir kooperacijos veikimą vykdymo procese. Pavyzdžiui, antstolių reikalavimų privalomumas yra tik vieno iš priimto teismo sprendimo teisinės galios – privalomumo požymio pasireiškimas (Tamošiūnienė, 2007, p. 75-76). Tai įrodo didelę reikšmę civilinio proceso principų, kurie veikia vykdymo procese.

Tiek vykdymo proceso, kaip savarankiškos teisės šakos šalininkai, tiek vykdymo proceso, kaip administracinės teisės šakos dalies šalininkai akcentuoja naują civilinio proceso subjektą, kuris atsiranda vykdymo procese – antstolį. Tačiau vienos sampratos šalininkai palaiko idėją, jog antstolio vaidmuo vykdymo procese ypatingai svarbus, o kiti teigia, jog jo vaidmuo administracinio pobūdžio (Žolynas, 2007, p. 146). Vykdymo proceso kaip administracinės teisės dalies sampratos sekėjas J. F. Farchtdinovas teigia, jog antstolis tai specifinis vykdymo proceso subjektas, kuris nesprenžia ginčų dėl teisės, o tik vykdo tuos reikalavimus, kurie buvo anksčiau nustatyti ir patvirtinti teismo procese ar kitu būdu. Jo teigimu, teismo ir antstolio veiklą būtina atskirti (Farchtdinovas, 2002, p. 12-13). Šios mintys patvirtina vykdymo proceso kaip sudėtinės administracinės teisės dalies sampratą, kuria teigiama, kad vykdymo procesas veikia už teismo ribų. O antstolis atlieka tik savo administracinio pobūdžio funkcijas. Pažymėtina, jog Lietuvoje ši samprata negalėtų būti pripažinta dėl Lietuvos teisinėje sistemoje reglamentuojamo antstolio teisinio statuso pobūdžio. Mokslininkai, kurie palaiko idėją, jog vykdymo procesas, tai savarankiška teisės šaka, teigia, jog antstolio vaidmuo vykdymo procese yra svarbiausias. Jis pakeičia teismą. Tačiau analizuojant Lietuvos civilinio proceso kodeksą, galima išvelgti, jog teismas vykdymo procese vis tiek išlieka aktyvus ir sprendžia esminius vykdymo proceso klausimus (Žolynas, 2007, p. 146-148).

Galiausiai, koncepcijos – vykdymo proceso, kaip sudėtinės civilinio proceso dalies šalininkai poziciją grindžia tuo, jog **net ir antstoliui įgyvendinant pagrindinį vykdymo**

proceso vaidmenį priverstiniame sprendimų vykdymo procese, teismo vaidmuo vis tiek išlieka labai svarbus. Teismas užtikrina atliekamų veiksmų teisėtumo kontrolę ir sprendžia kitus vykdymo procese iškilusius klausimus (Tamošiūnienė, 2007, p. 74-75). Pavyzdžiui, civilinio proceso kodekso 589 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta antstolio teisė kreiptis į teismą dėl sprendimo vykdymo tvarkos arba įstatymo ar kito teisės akto normos, kurią reikia taikyti vykdymo procese išaiškinimo, kai teismo procesinio sprendimo vykdymo tvarka arba įstatymo ar kito teisės akto norma, kurią reikia taikyti vykdymo procese, yra neaiški (Civilinio proceso kodeksas, 2002). Ši antstolio teisė gali būti labai svarbi, siekiant išvengti antstolio padarytų klaidų vykdant vykdomuosius dokumentus dėl vykdomojo dokumento neaiškumo. Civilinio proceso kodekso 589 straipsnio 1 dalis reikalauja platesnio paaiškinimo, siekiant įvertinti teismo vaidmenį vykdymo procese.

Antstolio veiksmų atlikimo pagrindas yra vykdomasis dokumentas (Civilinio proceso kodeksas, 2002), kurio turinys neturi kelti abejonių vykdymo proceso dalyviams, o ypač antstoliui. Kasacinės instancijos teismas yra išaiškinęs, kad civilinio proceso kodekso 278 straipsnio 1 dalis ir 589 straipsnio 1 dalis sudaro vieną visumą. Šios teisės normos skirtos teismo sprendimo trūkumams pašalinti ir tiems atvejams, kai kyla teismo sprendimo vykdymo neaiškumų, kai teismo sprendimas yra vykdytinas. Teismas turi teisę aiškinti tiek teismo procesinį sprendimą ir jo vykdymo tvarką, tiek vien tik vykdymo tvarką, priklausomai nuo antstolio prašymo turinio (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. balandžio 7 d. nutartis civilinėje byloje). Taigi, šiuo atveju teismo vaidmuo tampa svarbus, kai į jį kreipiasi antstolis. Nepaisant to, teismo atliekama funkcija – sprendimo turinio, jo vykdymo tvarkos ar įstatymo išaiškinimas konkrečioje byloje (Civilinio proceso kodeksas, 2002), turi didelę reikšmę vykdymo procese.

Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas yra išaiškinęs, jog ginčai, kurie kyla vykdymo proceso metu tarp skolininko, išieškotojo ir antstolio, bei kiti klausimai, kurie kyla teismo sprendimo vykdymo metu, yra nagrinėjami bendrosios kompetencijos teisme – atitinkamos apylinkės teisme, remiantis civilinio proceso kodekso 510 ir 593 straipsniais (Civilinio proceso kodeksas, 2002), išskyrus vykdymo išaiškinimo klausimus, kuriuos pavesta spręsti teismui, priėmusiam sprendimą, remiantis civilinio proceso kodekso 589 straipsniu (Civilinio proceso kodeksas, 2002). Nagrinėjamoje byloje teismas nurodė, jog dėl Vilniaus apygardos administracinio teismo sprendimo vykdymo išaiškinimo, vykdymo proceso dalyviai galėtų kreiptis į specializuotą teismą – Vilniaus apygardos administracinį teismą (Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2018 m. balandžio 18 d. nutartis administracinėje byloje). Tai įrodo ne tik bendrosios kompetencijos teismų svarbą vaidmenį vykdymo procese, bet ir specializuotų teismų reikšmę.

Svarbu pabrėžti, jog teisės normos aiškinimas civilinio proceso kodekso 589 straipsnio pagrindu apima tik teisės normos aiškinimą konkrečios bylos kontekste, o ne teisės aiškinimą apskritai. Dėl to teismas turėtų atmesti antstolio prašymą išaiškinti teisės normą, jeigu jame nenurodyta, kuo prašoma išaiškinti teisės norma ir jos išaiškinimas yra aktualūs konkrečioje vykdomojoje byloje (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. kovo 25 d. nutartis civilinėje byloje). Tai lemia, reikšmingų teismo funkcijų atskyrimą, kai Lietuvos Aukščiausiasis Teismas formuoja vienodą teismų praktiką ir kai procesinį sprendimą priėmęs teismas ištaiso vykdomojo dokumento trūkumus, jo pagrindu išaiškina vykdymo tvarką ar teisės normą, kuri aktuali konkrečioje vykdomojoje byloje (Civilinio proceso kodeksas, 2002). Tai įrodo svarbų teismo vaidmenį vykdymo procese.

Iš atliktos analizės galima spręsti, jog tai, kad vykdymo procesas reguliuojamas ne tik civiliniame procese, tačiau ir kituose teisės aktuose, nėra svarbiausias aspektas, apsprendžiantis vykdymo proceso prigimtį, nes vykdymo proceso ir civilinio proceso tikslai, bei dalykas yra tas pats. Taip pat, atkreiptinas dėmesys į tai, kad antstolis vykdo ne tik teismo civilinėse bylose priimtus sprendimus, bet ir taikant viešosios teisės normas priimtus vykdytinus dokumentus, tačiau tai nelemia administracinės vykdymo proceso prigimties, nes toks požiūris yra gana siauras. Taigi, aptarti požymiai: tas pats civilinio proceso ir vykdymo proceso teisės dalykas ir tikslas, mišrus teisinio reguliavimo modelis, bendrųjų civilinio proceso principų veikimas vykdymo procese ir svarbus teismo vaidmuo vykdymo procese (Tamošiūnienė, 2007, p. 75-76; Žolynas, 2007, p. 141-145), įrodo civilinio proceso ir vykdymo proceso suderinamumą, sistemiškumą ir vientisumą. Manytina, jog išskiriamos koncepcijos: vykdymo procesas – savarankiška teisės šaka ir vykdymo procesas, kaip administracinės teisės dalis, yra nesuderinamos su Lietuvoje veikiančia teisės sistema. Taigi, Lietuvos teisinį reguliavimą geriausiai apibūdinanti koncepcija – vykdymo procesas kaip civilinio proceso dalis.

2. ANTSTOLIO TEISINIS STATUSAS IR JO ĮTAKA EFEKTYVIAM VYKDYMO PROCESUI

Valdingus įgaliojimus valstybė yra suteikusi ne tik teismui, užtikrinančiam vykdymo proceso teisėtumą, bet ir teismo ar kitų institucijų, pareigūnų išduotus vykdomuosius dokumentus vykdančiam – antstoliui (Tamošiūnienė, 2008, p. 41). Antstolių įstatymo 2 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, jog antstolis – tai valstybės įgaliotas asmuo, kuriam valstybė suteikė įstatymuose nustatytų vykdomųjų dokumentų vykdymo, teismo pavedimu faktinių aplinkybių konstatavimo, taip pat, teismo pavedimu dokumentų perdavimo ir kitas įstatymuose nustatytas funkcijas (Antstolių įstatymas, 2002). Tačiau svarbiausia antstolio vykdoma funkcija yra laikoma priverstinis vykdomųjų dokumentų įvykdymas, o konkrečiau – jų vykdymo organizavimas (Lastauskienė *et al.*, 2011, p. 684).

Išskirtinį antstolio teisinį statusą lemia jo veiklos rizika bei kita specifika, kuri įtvirtinta antstolio veiklos teisiniame reguliavime (Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2016 m. kovo 30 d. sprendimas administracinėje byloje). Antstolių įstatymo 21 straipsnio 2 dalyje numatytos paslaugos, kurias gali teikti antstolis: saugoti, administruoti turtą vykdymo procese; konstatuoti faktines aplinkybes; perduoti ir įteikti dokumentus Lietuvos Respublikoje esantiems fiziniams bei juridiniams asmenims nesant teismo pavedimo; teikti teisinės konsultacijas; aukciono tvarka realizuoti nekilnojamąjį ir kilnojamąjį turtą; tarpininkauti vykdant turtines prievoles; teikti bankroto administravimo paslaugas ir teikti mediatoriaus paslaugas, jeigu tai netrukdo antstoliui vykdyti valstybės pavestų funkcijų (Antstolių įstatymas, 2002).

Dėl antstolių įstatyme įtvirtintų antstolio teikiamų paslaugų, galima teigti, kad savarankiška profesine veikla besiverčiantys antstoliai negali būti prilyginami teisėjams ir valstybės tarnautojams (Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2016 m. kovo 30 d. sprendimas administracinėje byloje). Konstitucinis Teismas yra nurodęs, jog antstolis nėra valstybės ar savivaldybės tarnautojas. Jis verčiasi savarankiška profesine privačia veikla, tačiau jų funkcijas, kitą veiklą bei įgaliojimus apibrėžia įstatymai (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. sausio 7 d. nutarimas). Savarankišką profesinę veiklą lėmė 2003 m. sausio 1 d. įvykusi antstolių sistemos reforma (Lietuvos antstolių rūmai, 2008, p. 7-8).

Didelę įtaką antstolio veiklos efektyvumui padarė 2003 m. įvykusios antstolio veiklos permainos, kai buvo pakeistas teisinis reguliavimas, kuris lėmė efektyvų vykdymo procesą (Lietuvos antstolių rūmai). Iš to galima spręsti, jog efektyviam vykdymo procesui

daro įtaką tinkamas teisinis reguliavimas, kai jame užtikrinamas pamatinių nuostatų įgyvendinimas ir veikimas.

2.1. Antstoliui keliami reikalavimai ir jų įgyvendinimą užtikrinantys principai

2.1.1. Antstolių nepriklausomumo ir nešališkumo principas

Antstoliui keliami itin svarbūs nepriklausomumo ir nešališkumo reikalavimai, todėl vykdymo procese veikia nepriklausomumo ir nešališkumo principas. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakyme dėl antstolių profesinės etikos kodekso paskelbimo (toliau – Antstolių profesinės etikos kodeksas), įtvirtintas – nešališkumo ir objektyvumo¹ principas, kuris reiškia, kad antstolis savo veikloje ir ypač priimdamas sprendimus vengia asmeniškumo, išankstinio nusistatymo ir atsižvelgia į objektyvias aplinkybes (Antstolių profesinės etikos kodeksas, 2013). Antstolio elgesiui, nešališkumo požiūriu, keliami aukštesni standartai nei kitiems asmenims, nes antstolis turi saugoti ir stiprinti bylos šalių pasitikėjimą savo profesijos atstovais, nepakenkti jų autoritetui (Lietuvos apeliacinio teismo 2019 m. lapkričio 18 d. nutartis civilinėje byloje).

Nors teismo ir antstolio vykdomos veiklos visiškai skirtingos, tačiau abiem subjektams keliamas tas pats reikalavimas – nepriklausomumo ir nešališkumo. Siekiant geriau suvokti antstolio nepriklausomumą ir nešališkumą, verta palyginti kaip jis pasireiškia antstolio ir teisėjo veikloje dėl plačiai aprašyto teisėjo nepriklausomumo ir nešališkumo principo teisės moksle. Tiek antstolio, tiek teisėjo nepriklausomumas pasireiškia per valstybės valdžios ar valdymo institucijų negalėjimą daryti įtakos, jų priimamiems sprendimams. Įžvelgiamas skirtumas tas, jog antstolio nepriklausomumas susijęs su finansiniu nepriklausomumu, priešingai negu teisėjo, kuris išlaikomas iš valstybės biudžeto. Abu lyginami subjektai, vykdydami valstybės pavestas funkcijas, vienasmeniškai sprendžia dėl konkrečių veiksmų atlikimo. Taip pat, nešališkumas reiškia, jog tiek antstolis, tiek teisėjas negali būti veikiamas nei subjektyviai, nei objektyviai ir turi vadovautis tik įstatymo raide, vidiniu savo įsitikinimu (Mikelėnas *et al.*, 2020, p. 108-111). Iš to galima spręsti, jog antstolių nepriklausomumo ir nešališkumo principas yra labai svarbus vykdymo procese, dėl išskirtinio antstolio teisinio statuso.

¹ Dėl vartojamų skirtingų žodžių, verta pažymėti, jog žodžio – objektyvumo, sinonimas yra nešališkumas (lietuvių kalbos žodynas).

2003 m. įvykusi antstolio veiklos reforma lėmė dvilypį antstolio teisinį statusą: jis veikia kaip valstybės pareigūnas ir privatus asmuo (Lietuvos antstolių rūmai, 2008, p. 8). Dėl to, antstolio veikloje derinamas viešasis ir privatus interesai. Tačiau ryškus prioritetas suteikiamas viešajam interesui, dėl jo reikšmės visuomenei. Viešasis interesas pasireiškia antstoliui vykdant valstybės pavestas funkcijas (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. sausio 7 d. nutarimas), o privatus – antstoliui teikiant įstatyme įtvirtintas paslaugas. Kitaip tariant, privatų interesą lemia antstolio veiklos modelis (Tamošiūnienė, Višinskis, 2008, p. 37). Todėl reikšminga teisės aktuose įtvirtinti tam tikrus reikalavimus ir apribojimus, siekiant apsaugoti viešąjį interesą. Antstolių įstatymo 21 straipsnio 3 dalyje teigiama, jog antstoliui atliekant funkcijas ir teikiant paslaugas, turi būti užtikrintas vykdomų funkcijų ir teikiamų paslaugų atribojimas (Antstolių įstatymas, 2002). Analizuojant teisės normų visumą, galima teigti, jog ši teisės normos dalis yra imperatyvi.

Dėl išskirtinio antstolio teisinio statuso tiek antstolių įstatyme, tiek antstolių profesinės etikos kodekse, įtvirtinti antstoliui keliami nepriklausomumo ir nešališkumo reikalavimai vykdant valstybės patikėtas funkcijas ir teikiant įstatyme įtvirtintas paslaugas. Antstolių įstatymo 3 straipsnio 2 dalyje teigiama, jog atlikdami savo funkcijas, antstoliai yra nepriklausomi ir savo veikloje vadovaujasi Lietuvos Respublikos Konstitucija (toliau – Konstitucija), Lietuvos Respublikos tarptautinėmis sutartimis, antstolių įstatymu bei kitais įstatymais ir teisės aktais, antstolių profesinės etikos kodeksu. Taip pat, antstolių profesinės etikos kodekso 25 punkte teigiama, jog antstolis negali priimti dovanų, gauti kreditų ar kitų paslaugų, jeigu tai daroma siekiant neteisėtai paveikti vykdomosios bylos, faktinių aplinkybių konstatavimo, dokumentų įteikimo, tarpininkavimo vykdant turtines prievoles ar kitų antstolio teikiamų paslaugų eigą (Antstolių profesinės etikos kodeksas, 2013).

Nepaisant to, antstolių įstatymo 21 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta, jog teikdamas paslaugas, antstolis privalo vengti interesų konflikto ar kitų aplinkybių, kurios galėtų kelti abejonių antstolio objektyvumu ir nešališkumu atliekant įstatymų nustatytas funkcijas. Visais atvejais antstolis privalo teikti pirmumą įstatymų nustatytoms funkcijoms (Antstolių įstatymas, 2002). Ši norma užkerta kelią galimai antstolio veiklos konkurencijai. Dėl šios priežasties, pavyzdžiui, antstoliui vykdant nepiniginio pobūdžio teismo išduotą vykdomąjį dokumentą, kai nustatyta bendravimo su vaiku tvarka yra nevykdoma, siūlytina susilaikyti nuo antstolių įstatyme įtvirtintų paslaugų teikimo, siekiant išsaugoti antstolio objektyvumą. Pastebima, jog vengiama teikti įstatyme įtvirtintas paslaugas ir vykdyti valstybės pavestas funkcijas, toje pačioje vykdomojoje byloje (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. gruodžio 15 d. nutartis civilinėje byloje).

Antstoliui keliami ne tik reikalavimai, tačiau išskiriami ir jo veiklos apribojimai. Konstitucinis Teismas yra išaiškinęs, jog nustatant teisinius apribojimus <...>, privalu paisyti protingumo reikalavimo, taip pat proporcingumo principo, pagal kurį nustatytos teisinės priemonės turi būti būtinos demokratinėje visuomenėje ir tinkamos teisėtiems bei visuotinai svarbiems tikslams pasiekti. Priemonės neturi varžyti asmens teisių labiau, negu reikia šiems tikslams pasiekti (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas). Dėl to kyla klausimas, ar antstolių įstatyme įtvirtinti ribojimai yra reikalingi? Manytina, kad taip, nes jie užtikrina nepriklausomumo ir nešališkumo principo įgyvendinimą teisiniame reglamentavime.

Antstolių įstatymo 10 straipsnyje teigiama, jog antstolis, vykdydamas įstatyme numatytą veiklą, negali eiti kitų mokamų pareigų įmonėse, įstaigose ir organizacijose ar dirbti kito darbo, išskyrus darbą antstolių savivaldos institucijose ir mokslinę, kūrybinę ar pedagoginę veiklą, taip pat, darbą visų lygių rinkimų ir referendumo komisijose (Antstolių įstatymas, 2002). Visa tai lemia siekis užtikrinti antstolio nepriklausomumą ir nešališkumą dėl jo vykdomos veiklos specifikos. Susiklosčius darbo santykiams, tarp šalių atsiranda pavaldumas (Lietuvos Respublikos darbo kodeksas, 2016). Tai gali daryti neigiamą įtaką vykdymo proceso stabilumui ir veiksmingumui. Siekiant to išvengti, įstatyme įtvirtintas draudimas eiti kitas mokamas pareigas, išskyrus išimtis, kurios yra pateisinamos. Pavyzdžiui, darbas antstolių rūmuose, kurie įgyvendina antstolių savivaldą. Jų atliekamas funkcijas reguliuoja įstatymas (Antstolių įstatymas, 2002). Vienas iš antstolių rūmų tikslų – atstovavimas antstolių interesams (Lietuvos antstolių rūmų veiklos ataskaita, 2021, p. 22). Tai lemia antstolių rūmų priklausomumą nuo antstolių, o ne – antstolių nuo antstolių rūmų. Lietuvos antstolių rūmų asociacija padeda užtikrinti efektyvų antstolio veikimą vykdymo procese, todėl darbas antstolių savivaldos institucijoje nepažeidžia antstolio nepriklausomumo reikalavimo.

Nepaisant to, atlikdamas antstolių įstatyme nustatytas funkcijas, antstolis negali naudotis juridinio asmens, kurio dalyvis yra jis pats, jo sutuoktinis ar sugyventinis, artimasis giminaitis, paslaugomis, taip pat negali naudotis sutuoktinio ar sugyventinio, artimųjų giminaičių paslaugomis (Antstolių įstatymas, 2002). Pavyzdžiui, civilinio proceso kodekso 681 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta antstolio teisė nustatyti turto vertę (Antstolių įstatymas, 2002). Tačiau antstolis piktnaudžiaudamas procesu ir siekdamas padidinti šeimos pajamas, gali naudotis trečiųjų asmenų teikiamomis paslaugomis, kurie vertins turto vertę, kai realaus poreikio tam nėra. Siekiant nešališkumo principo veikimo užtikrinimo, taip pat, didesnio visuomenės pasitikėjimo antstolio vykdoma veikla, manytina, jog šis ribojimas yra reikalingas.

Galiausiai, antstolis negali būti renkamas ar skiriamas įmonės, kurios veikla yra susijusi su skolų išieškojimu, turto saugojimu, turto vertinimu, teisinėmis konsultacijomis, tarpininkavimo paslaugų teikimu, valdymo organų nariu (Antstolių įstatymas, 2002). Tiek antstolio, tiek skolų išieškojimo įmonių veikla turi panašumų. Pavyzdžiui, vienas iš bendrų tikslų – išieškoti skolas. Dėl antstolio veiklos pobūdžio specifikos, jo veikla turi būti griežtai reglamentuojama įstatyme. Taigi, išvelgiamas ryškus skirtumas, jog antstolio veikla griežtai reglamentuota įstatyme, o skolų išieškojimo įmonių – ne. Todėl labai svarbu atriboti antstolio ir skolų išieškojimo įmonių veiklą. Visa tai lemia siekis užtikrinti antstolio nešališkumą, dėl jam valstybės suteiktų įgaliojimų, galimybės taikyti prievartos priemones, vykdančias vykdomuosius dokumentus. Atsižvelgiant į tai, būtina įtvirtinti įstatyme tam tikrus antstolio veiklos apribojimus.

Esant grėsmei, jog antstolio veikloje nebus užtikrintas antstoliui keliamas nešališkumo reikalavimas, antstolis privalo nusišalinti nuo vykdomosios bylos vykdymo. Tačiau, Lietuvos apeliaciniame teisme buvo nagrinėjama byla, kai antstolis, kaip išieškotojas buvo pateikęs priverstinai vykdyti piniginių išieškojimą antstolei, kurią jis pavaduoja, antstolių įstatymo nustatyta tvarka. Nepaisant to, antstolis pavadavimo metu teikia teismui prašymą skirti skolininkui baudą už antstolio reikalavimų nevykdymą, kai antstolis yra išieškotojas toje pačioje vykdomojoje byloje. Šiuo atveju išvelgiamas antstolio šališkumas, todėl antstolis privalėjo nusišalinti nuo bylos vykdymo (Lietuvos apeliacinio teismo 2019 m. lapkričio 18 d. nutartis civilinėje byloje). Tai yra būtina, siekiant užtikrinti teisėtą, visuomenėje priimtą vykdymo procesą, kai atliekami veiksmai nėra nukreipti patenkinti asmens interesus, kuris vykdo tą pačią vykdomąją bylą ir iš to gauna naudą, kaip išieškotojas. Antstolis, vykdydamas kiekvieną vykdomąją bylą privalo tinkamai įvertinti jam keliamus reikalavimus ir užtikrinti jų įgyvendinimą, jo atliekamoje veikloje.

Tačiau ne tik antstolis gali pareikšti, jog jis negali vykdyti profesinės veiklos esant šališkumo grėsmei, bet ir vykdymo proceso dalyviai: skolininkas ir išieškotojas. Tai užtikrina civilinio proceso kodekso 636 ir 65 straipsniuose įtvirtintas nušalinimo institutas. Siekiant užtikrinti teisėtumą vykdymo procese, civilinio proceso kodekso 637 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, jog antstoliui pareikšto nušalinimo ir antstolio nusišalinimo klausimus ne vėliau kaip per tris darbo dienas išsprendžia antstolio kontoros buveinės vietos apylinkės teismo, o kai teismas sudarytas iš teismo rūmų, – teismo rūmų teisėjas (Civilinio proceso kodeksas, 2002). Analizuojant teismų praktiką, pastebima tai, jog pakankamai dažnai teisme nagrinėjamos bylos dėl antstolio nušalinimo nuo vykdomosios bylos vykdymo, tačiau ne visais atvejais vykdymo proceso šalių prašymai dėl antstolio nušalinimo būna pagrįsti (Kauno apylinkės teismo Kauno rūmų 2022 m. vasario 4 d. nutartis civilinėje

byloje; Telšių apylinkės teismo Telšių rūmų 2022 m. sausio 24 d. nutartis civilinėje byloje). Nepaisant to, įstatyme įtvirtintas nušalinimo institutas yra itin svarbus, nes tai užtikrina antstolio nešališkumo reikalavimo apsaugą, kai skolininkas ar išieškotojas gali kreiptis į teismą dėl teisėtumo kontrolės vykdymo.

Civilinio proceso kodekso 651 straipsnyje teigiama, jog antstolis, gavęs vykdyti vykdomąjį dokumentą, per tris darbo dienas, o skubaus vykdymo atvejais – nedelsdamas patikrina, ar nėra akivaizdžių kliūčių vykdomajam dokumentui priimti ir vykdymo veiksams pradėti. Tai yra imperatyvi norma. Jeigu yra kliūčių vykdomąjį dokumentą priimti vykdyti, kurios įtvirtintos civilinio proceso kodekso 651 straipsnio 2 dalyje, antstolis savo patvarkymu atsisako priimti jį vykdyti ir grąžina jį pateikusiam asmeniui, nuroydamas grąžinimo priežastis (Civilinio proceso kodeksas, 2002). Antstolių profesinės etikos kodekso 16 punkte teigiama, jog jei atliekant funkcijas kyla interesų konfliktas ar pavojus, kad bus pažeistas antstolio nepriklausomumas, antstolis privalo atsisakyti vykdyti tokias funkcijas (Antstolių profesinės etikos kodeksas, 2002). Tačiau, civilinio proceso kodekso 651 straipsnio 2 dalyje nėra konkrečiai įvardintas vykdomosios bylos vykdymo atsisakymo pagrindas - dėl antstolio priklausomumo (Civilinio proceso kodeksas, 2002).

Taip pat, antstolis privalo atsisakyti vykdyti neteisėtus asmenų reikalavimus, pavyzdžiui, kai siekiama neteisėtai jį paveikti dėl atitinkamo veiksmo atlikimo. Antstolių profesinės etikos kodekso 21 punkte įtvirtinta, jog apie bandymą politinėmis, ekonominėmis, psichologinėmis, socialinėmis ar kitokiomis priemonėmis daryti neteisėtą poveikį antstolio nepriklausomumui ar jo profesinėje veikloje atliekamų veiksmų teisėtumui, taip pat apie antstoliui duodamus teisės aktams prieštaraujančius nurodymus antstolis turi informuoti Lietuvos Respublikos teisingumo ministrą bei Lietuvos antstolių rūmus (Antstolių profesinės etikos kodeksas, 2013).

Nepriklausomumo ir nešališkumo principas yra labai svarbus vykdymo procese dėl antstolio vykdomos veiklos sąžiningumo ir teisėtumo užtikrinimo. Tai lemia efektyvų vykdymo procesą. Todėl įstatyme įtvirtintas teisinis reguliavimas turi padėti užtikrinti antstoliui keliamų reikalavimų laikymąsi, o esant reikalavimų pažeidimams – tinkamą pažeistų teisių gynybą.

2.1.2. Antstolio atsakomybės principas

Antstolis savo veikloje privalo vadovautis sąžiningumo, nepiktnaudžiavimo, pagarbos įstatymui ir žmogaus teisėms principais (Antstolių profesinės etikos kodeksas, 2013), taip

pat ir kitomis pamatinėmis nuostatomis, kurios užtikrina veiksmingą antstolio vykdomą veiklą. Antstoliui keliamų, įstatyme įtvirtintų reikalavimų įgyvendinimą užtikrina antstolio atsakomybės principas. Šis principas reiškia, jog už neteisėtą veikimą ar neteisėtą susilaikymą nuo veiksmų, taip pat, už antstolio vardo žeminimą ir kitą priešingą teisei veiklą, antstolis atsako pagal teisės aktuose įtvirtintą atitinkamą atsakomybės rūšį.

Teisės aktuose įtvirtintos keturios antstolio atsakomybės rūšys: drausminė atsakomybė, civilinė atsakomybė, administracinė atsakomybė ir baudžiamoji atsakomybė (Antstolių įstatymas, 2002). Prieš 2003 m. įvykusią reformą, antstolio vykdoma nuostolinga veikla buvo išlaikoma iš valstybės biudžeto (Lietuvos antstolių rūmai, 2008, p. 8). O tai reiškia, jog kartu ir kilusi žala buvo atlyginama iš valstybės išteklių, dėl pareigūno atliktų neteisėtų veiksmų (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. spalio 11 d. nutartis civilinėje byloje). Tačiau nuo 2003 m. pakeitus teisinį reguliavimą ir įtvirtinus privatų antstolio veiklos modelį (Tamošiūnienė, Višinskis, 2008, p. 37), antstolio padaryta žala atlyginama iš antstolio asmeninių lėšų. Tai padarė reikšmingą įtaką antstolio veiklos efektyvumui.

Antstolių įstatymo 13 straipsnio 1 dalyje teigiama, jog už antstolio neprocesinę veiklą reglamentuojančių teisės aktų, vykdymo išlaidų išieškojimo tvarkos, nesusijusios su vykdymo išlaidų dydžio apskaičiavimu, pažeidimus arba kai teismo sprendime konstatuoti imperatyviųjų procesinės teisės normų pažeidimai, antstoliui gali būti taikoma drausminė atsakomybė (Antstolių įstatymas, 2002). Neprocesinę veiklą detalizuoja antstolių profesinės etikos kodekso V. skyrius, kuriame įtvirtinta, kas yra laikoma šiurkščiu antstolio profesijos etikos pažeidimu (Antstolių profesinės etikos kodeksas, 2013).

Antstolių profesinės etikos kodekso 28 p. teigiama, jog šiurkštus antstolio elgesys yra laikomas: elgesys, diskredituojantis antstolių instituciją; piktnaudžiavimas antstolio vardu; nesąžiningos konkurencijos veiksmai. Taip pat, detalizuojama kas laikoma nesąžininga konkurencija. Tai veiksmai, kai aktyviai siekiama nušalinti kitą antstolį nuo jam pavestų veiksmų vykdymo; teikiamos neteisėtos nuolaidos atleidžiant asmenį nuo sprendimų vykdymo išlaidų apmokėjimo ar atidedant jų mokėjimą, jei tokių nuolaidų teikimas nenumatytas teisės aktuose; kai asmenys nukreipiami pas kitus antstolius tais atvejais, kai jiems reikalingos sprendimų vykdymo paslaugos reikalauja didesnių antstolio pastangų ir yra mažiau apmokamos, pačiam vykdant išskirtinai tik tas antstolio funkcijas, už kurias gaunamos didesnės vykdymo išlaidos; kai vykdomoji byla vykdoma ir vykdymo veiksmai atliekami kito antstolio aptarnaujamoje teritorijoje neturint tam teisėto pagrindo (Antstolių profesinės etikos kodeksas, 2013). Poreikį detalizuoti kas yra laikoma

nesąžininga konkurencija, lemia išskirtinis antstolio teisinis statusas, o konkrečiai – antstolio teikiamos paslaugos.

Kasacinės instancijos teismas yra išaiškinęs, jog vykdymo procese antstolio ir skolininko teisiniai santykiai atsirado įstatymo pagrindu ir nėra susiklostę sutarties pagrindu, todėl jie negali būti kvalifikuojami kaip kilę iš vartojimo sutarties, nes neatitinka šiems teisiniams santykiams būtinų požymių (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. birželio 19 d. nutartis civilinėje byloje). Nepaisant to, antstoliui draudžiama reklamuoti savo veiklą (Antstolių įstatymas, 2002). Dėl to, kad antstolių įstatyme įtvirtintos antstolio teikiamos paslaugos nėra prilyginamos įprasto verslo praktikai, antstoliui keliami atitinkami reikalavimai, kurių laikymąsi užtikrina antstolio atsakomybės principas.

Antstolių įstatymo 13 straipsnyje yra įtvirtinta, jog iškelti antstoliui drausmės bylą gali Lietuvos Respublikos teisingumo ministras arba Lietuvos antstolių rūmų prezidiumas. Tokio pobūdžio bylas nagrinėja antstolių garbės teismas (Antstolių įstatymas, 2002). Procesą reguliuoja Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymas dėl antstolių drausmės bylų iškėlimo ir nagrinėjimo taisyklių ir Antstolių garbės teismo veiklos nuostatų patvirtinimo (toliau – Įsakymas dėl antstolių drausmės bylų iškėlimo ir nagrinėjimo taisyklių). Jame teigiama, jog antstolių garbės teismas, nagrinėdamas antstolių drausmės bylas, vadovaujasi nepriklausomumo, nešališkumo, objektyvaus ir visapusiško drausmės bylos aplinkybių ištyrimo, operatyvumo principais (įsakymas dėl antstolių drausmės bylų iškėlimo ir nagrinėjimo taisyklių, 2006). Siekiant užtikrinti principų laikymąsi ir teisėtumą, antstolių garbės teismo sprendimai per trisdešimt dienų nuo sprendimo priėmimo dienos gali būti skundžiami Vilniaus apygardos teismui (Antstolių įstatymas, 2002).

Antstolių garbės teismas, išnagrinėjęs drausmės bylą, priima vieną iš šių sprendimų: nutraukti drausmės bylą nenustačius pažeidimo arba jei paaiškėja, kad praleistas bylos iškėlimo terminas – trys mėnesiai nuo pažeidimo paaiškėjimo dienos; atleisti nuo drausminės atsakomybės dėl padaryto pažeidimo mažareikšmiškumo; skirti antstoliui vieną iš drausminių nuobaudų. Antstolių įstatymo 15 straipsnyje įvardintos kokios gali būti skiriamos drausminės nuobaudos: pastaba; papeikimas; teisės teikti antstolių įstatyme įtvirtintas paslaugas atėmimas iki šešių mėnesių ir teisės gauti vykdomuosius dokumentus atėmimas iki šešių mėnesių. Papildomai gali būti skiriamas įpareigojimas atsiprašyti asmens antstolių garbės teismo nustatyta tvarka (Antstolių profesinės etikos kodeksas, 2013). Visa tai užtikrina antstoliui keliamų reikalavimų laikymąsi vykdymo procese. Pavyzdžiui, drausminė atsakomybė gali lemti antstolio uždarbį praradimą dėl veiklos apribojimo. Taigi, tokiomis priemonėmis teisėkūros subjektas formuoja sąžiningą,

įstatymo pagrindu veikiančią pagrindinę vykdymo proceso figūrą – antstolį. Tuo pačiu, tai lemia efektyvų vykdymo procesą.

Kita antstolio atsakomybės rūšis – civilinė atsakomybė. Antstolių įstatymo 16 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, jog antstolis už savo paties ir savo darbuotojų padarytą žalą atsako įstatymų nustatyta tvarka (Antstolių įstatymas, 2002). Antstolio vykdomos įstatyme įtvirtintos funkcijos gali būti susijusios su didelėmis piniginių lėšų sumomis. Pavyzdžiui, Lietuvos apeliacinio teismo nagrinėtoje civilinėje byloje antstolio vykdomas piniginis išieškojimas iš įmonės skolininkės siekė 1 242 463,82 Eur skolos ir 6 procentų metinių palūkanų (Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. sausio 9 d. nutartis civilinėje byloje). Tikėtina, jog tai nėra pati didžiausia suma, kurią tenka išieškoti antstoliui.

Dėl didelių piniginių lėšų praradimo vykdymo procese, antstolis gali būti nepajėgus atlyginti jo paties ar darbuotojų padarytą žalą. Todėl įstatyme įtvirtintas privalomas antstolio veiklos civilinės atsakomybės draudimas. Antstoliui neatlikus įstatyme įtvirtintos pareigos – apdrausti profesinę civilinę atsakomybę privalomuoju draudimu, jis neturės teisės vykdyti antstolio veiklą. Draudikas atlygina visą arba dalį antstolio padarytos žalos (Antstolių įstatymas, 2002). Tai apsaugo tiek antstolį, tiek vykdymo proceso subjektus. Dėl šios priežasties, civilinės atsakomybės draudimas užtikrina veiksmingą vykdymo procesą.

Kasacinis teismas formuoja nuoseklią praktiką, jog sprendžiant ginčus dėl antstolio veiksmais padarytos žalos atlyginimo, taikytinos Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – Civilinis kodeksas) normos, reglamentuojančios deliktinę civilinę atsakomybę, kartu atsižvelgiant į antstolio profesinės veiklos teisinio reglamentavimo nulemtą civilinės atsakomybės taikymo specifiką. Dėl to būtina patikrinti, ar egzistuoja visos būtinosios deliktinės atsakomybės sąlygos, bei įvertinti tai, kad profesine veikla užsiimančiam asmeniui nustatyti griežtesni rūpestingumo ir atidumo reikalavimai negu įprastai (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. spalio 14 d. nutartis civilinėje byloje). Civilinio kodekso 6.246 - 6.249 straipsniuose įtvirtintos būtinosios deliktinės atsakomybės taikymo sąlygos, tokios kaip: neteisėti veiksmai, žala, skolininko veiksmų bei žalos priežastinis ryšys ir kaltė, išskyrus įstatymuose nustatytus atvejus, kai civilinė atsakomybė atsiranda be kaltės (Civilinis kodeksas, 2000). Tai turi būti įrodyta siekiant antstolio civilinės atsakomybės.

Sprendžiant dėl to, ar antstolis tinkamai vykdė jam įstatymų nustatytas pareigas, būtina vadovautis civilinio proceso kodekso 634 straipsnio 2 dalimi, kurioje įtvirtinta antstolio pareiga imtis visų teisėtų priemonių, kad sprendimas būtų kuo greičiau, realiai įvykdytas ir kartu, antstolių įstatymo 3 straipsnio 1 dalimi, kurioje įtvirtinti antstolio veiklos principai. Sprendžiant dėl profesines funkcijas vykdančio antstolio kaltės, turi būti įvertinta, ar antstolis ėmėsi visų jam prieinamų teisėtų priemonių savo veiksmų teisėtumui

užtikrinti. Pažymėta, jog antstolio kaltės ribas nustato bendrasis teisės principas, kad iš nieko negali būti reikalaujama to, kas yra neįmanoma (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. kovo 17 d. nutartis civilinėje byloje). Visa tai lemia vykdymo proceso dalyvių teisę teisiniu būdu reikalauti antstolio neteisėta veikla padarytos žalos atlyginimo.

Galiausiai, administracinė ir baudžiamoji antstolio atsakomybė. Antstolių įstatymo 16 straipsnio 2 dalyje teigiama, jog už įstatymų ar kitų teisės aktų pažeidimus, padarytus atliekant antstolio funkcijas, už kurias taikoma baudžiamoji ar administracinė atsakomybė, antstolis atsako kaip valstybės pareigūnas (Antstolių įstatymas, 2002). Lyginant antstolio civilinę ir administracinę, baudžiamąją atsakomybės rūšis, išvelgiamas ryškus skirtumas. Už privatinės teisės pažeidimus, antstolis atsako kaip privatus asmuo (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. kovo 17 d. nutartis civilinėje byloje), tačiau kai antstolis padaro viešosios teisės pažeidimą, jis atsako kaip valstybės pareigūnas. Tai lemia išskirtinis antstolio teisinis statusas.

2.2. Antstolio vykdomų funkcijų ir teikiamų paslaugų veiksmingumą įtvirtinantys principai

2.2.1. Operatyvumo principas

Prof. habil. dr. V. Mikelėnas teigia, jog „teisminė gynyba yra tuo veiksmingesnė, kuo greičiau išnagrinėjama byla ir kuo skubiau įvykdomas sprendimas. Lėtas teisingumas yra blogas, neveiksmingas“ (Laužikas *et al*, 2003, p. 188). Dėl šios priežasties, vykdymo procese veikia operatyvumo principas, kuris reiškia, jog vykdomasis dokumentas turi būti įvykdytas per kuo trumpesnę laiką, tačiau dėl šio siekio neturi nukentėti proceso kokybė. Šios dvi siekiamybės turi būti derinamos. Norminiuose teisės aktuose šis principas pasireiškia civilinio proceso kodekso 634 straipsnio 2 dalyje, kurioje teigiama, jog antstolis privalo savo iniciatyva imtis visų teisėtų priemonių, kad sprendimas būtų kuo greičiau ir realiai įvykdytas, ir aktyviai padėti šalims ginti jų teises bei įstatymų saugomus interesus (Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodeksas, 2002).

Pagrindinė vykdymo proceso figūra – antstolis, kurio vaidmuo ypač svarbus siekiant įgyvendinti vykdomąjį dokumentą. Teismų praktikoje pažymima, jog antstoliui taikytinas profesinio rūpestingumo standartas suponuoja, kad rūpestingas antstolis turi būti aktyvus vykdymo procese, reaguoti į vykdymo kliūtis ir dėti visas reikiamas protingas pastangas tam, kad jos būtų pašalintos (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. kovo 18 d. nutartis civilinėje byloje). Siekiant pateisinti antstoliui keliamus reikalavimus, jam

valstybė yra suteikusi procesines prievartos priemones, kurios padeda greičiau pasiekti reikiamo rezultato – vykdomojo dokumento įvykdymo. Nepasinaudojus tuo, taip pat, antstoliui minimaliai dedant ar nededant pastangų įvykdyti teismo sprendimą, vykdymo procesas nebus veiksmingas ir antstolis nepasieks jo profesijai keliamų tikslų įgyvendinimo. Kitaip tariant, siekiant operatyvaus vykdymo proceso, ypač svarbi antstolio vidinė motyvacija siekiant kuo greičiau įvykdyti vykdomąjį dokumentą.

Antstoliui laiku neatlikus priverstinių vykdymo proceso veiksmų, skolininko turtas gali būti iššvaistytas. Taip pat, sprendimo įvykdymo procesas apsunkėja, o galbūt tampa nebeįmanomas. Taip pat, pasyvus antstolio vaidmuo vykdymo procese lems didelį proceso dalyvių ir galiausiai – visos visuomenės nepasitikėjimą. Siekiant to išvengti, turi būti užtikrinta antstolio atliekamų veiksmų kontrolė, priežiūra ir veiksmingas teisinis reguliavimas.

Civilinio proceso kodekso 7 straipsnio 1 dalyje teigiama, jog teismas imasi šiame kodekse nustatytų priemonių, kad būtų užkirstas kelias procesui vilkinti, ir siekia <...> kad įsiteisėjęs teismo sprendimas būtų įvykdytas per įmanomai trumpesnę laiką ir kuo ekonomiškiau (Civilinio proceso kodeksas, 2002). Atsižvelgiant į tai, kas įtvirtinta civilinio proceso kodekso 7 straipsnio 1 dalyje, taip pat, 634 straipsnio 2 dalyje ir į tai, jog vykdymo procesas yra sudėtinė civilinio proceso dalis (Tamošiūnienė, 2007, p. 76), manytina, kad teismui kyla pareiga vykdyti kontrolę dėl greitesnio sprendimo įvykdymo. Be to, užkirsti kelią vykdymo proceso vilkinimui, nes vykdymo procesas suprantamas kaip sudėtinė civilinio proceso dalis, paskutinė proceso stadija (Laužikas *et al*, 2005, p. 495). Taigi, galima manyti, jog įstatyme įtvirtinta teismo vykdoma kontrolė, iš dalies užtikrina operatyvumo principo veikimą vykdymo procese.

Kita priemonė, kuri užtikrina operatyvų vykdymo procesą – įstatyme įtvirtinti procesiniai terminai, kurie apibrėžti dėl konkrečių veiksmų atlikimo. Jų vykdymo procese yra pakankamai nemažai (Civilinio proceso kodeksas, 2002). tačiau siekiant įvertinti terminų svarbą vykdymo procese, verta paanalizuoti pagrindines vykdymo proceso stadijas, antstoliui vykdant įstatyme įtvirtintas funkcijas: vykdomosios bylos priėmimą ir vykdomosios bylos užbaigimą.

Civilinio proceso kodekso 651 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, jog antstolis, gavęs vykdyti vykdomąjį dokumentą, per tris darbo dienas, o skubaus vykdymo atvejais – nedelsdamas patikrina, ar nėra akivaizdžių kliūčių vykdomajam dokumentui priimti ir vykdymo veiksmams pradėti. Jeigu antstolis išvelgia kliūtis vykdomajį dokumentą priimti vykdyti, kurios įtvirtintos 651 straipsnio 2 dalyje, antstolis savo patvarkymu atsisako priimti jį vykdyti ir grąžina jį pateikusiam asmeniui, nurodydamas grąžinimo priežastis.

Nepaisant to, civilinio proceso kodekso 653 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kada antstolis privalo atlikti pirmuosius veiksmus vykdant vykdomąją bylą: skubaus vykdymo bylose – ne vėliau kaip kitą darbo dieną po vykdomojo dokumento priėmimo vykdyti, kitose bylose – ne vėliau kaip per tris darbo dienas po vykdomojo dokumento priėmimo vykdyti (Civilinio proceso kodeksas, 2002). Taip įtvirtinamas vykdomosios bylos priėmimo ir pirminių veiksmų atlikimo stadijoje operatyvumo principas, kuris padeda užtikrinti antstolio vykdomų veiksmų efektyvumą.

Kita labai svarbi vykdymo proceso stadija – vykdomosios bylos užbaigimas, kuris įtvirtintas civilinio proceso kodekso 632 straipsnio 1 dalies 1 punkte. Didžiausia vykdymo proceso šalių siekiamybė, jog vykdomoji byla būtų užbaigta remiantis civilinio proceso 632 straipsnio 1 dalies 1 punktu – visiškai įvykdžius vykdomąjį dokumentą (Civilinio proceso kodeksas, 2002). Tokiu būdu pasiekiami vykdymo proceso tikslai – operatyviai ir greitai įvykdyti vykdomąjį dokumentą ir taip pasiekti realaus teisingumo įvykdymo.

Kiekviena vykdomoji byla yra labai individuali. Vienu atveju, gali užtekti, antstoliui išsiųsti raginimą įvykdyti sprendimą ir skolininkas nesuėjęs raginimo įvykdyti sprendimą pasibaigimo terminui – sumokės skolą, kai vykdomas piniginio pobūdžio išieškojimas. Kitu atveju, vykdomosios bylos vykdymas gali trukti metų metus dėl skolininko vengimo vykdyti vykdomąjį dokumentą, kai jis neturi turto, niekur nedirba ir nesiekia padidinti savo pajamas. Todėl neturi būti įtvirtintas terminas, per kurį vykdomasis dokumentas privalo būti įvykdytas. Termino įtvirtinimas įstatyme, per kurį turi būti įvykdytas sprendimas gali būti neigiama praktika dėl tų atvejų, kai vykdomasis dokumentas nėra įvykdytas per nustatytą terminą. Taip pat, būtų sudėtinga nustatyti terminą dėl sprendimo įvykdymo, kuris būtų tinkamas ir užtikrintų vykdymo proceso dalyvių teisėtus interesus. Manytina, jog geriau, kad sprendimas būtų įvykdytas vėliau, negu niekada.

Veiksmingas ir greitas teismo sprendimų priverstinis vykdymas yra viena iš esminių teisingo, teisėto ir kokybiško teisingumo vykdymo prielaidų (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. rugsėjo 30 d. nutartis civilinėje byloje). Kai kurios antstolio vykdomos vykdomosios bylos lemia poreikį sprendimą vykdyti kuo operatyviau dėl tam tikros vertybės apsaugos užtikrinimo. Pavyzdžiui, kai reikia užtikrinti teisėtus vaikų interesus bendraujant su jų biologiniais tėvais. Europos Žmogaus Teisių Teismas 2015 m. sausio 13 d. išnagrino bylą Manic prieš Lietuvą ir priėmė sprendimą, jog buvo pažeistas konvencijos 8 straipsnis, nes valdžios institucijos nesugebėjo įvykdyti savo pareigos tinkamai apginti pareiškėjo teisę į jo šeimos gerbimą. Byloje buvo nustatyta, jog antstolė veikė neoperatyviai vykdydama vykdomąjį dokumentą, nereagavo į išieškotojo laiškus, kurių buvo dvidešimt penki per trijų mėnesių laikotarpį. Aptardamas valstybės pareigą

įgyvendinti pozityviausias priemones, Europos Žmogaus Teisių Teismas ne kartą konstatavo, kad 8 straipsnis apima tėvų teisę į tai, jog būtų imtasi priemonių jam ar jai atkurti emocinį ryšį su savo vaikais, ir nacionalinių valdžios institucijų pareigą imtis tokių veiksmų, kad ši teisė būtų užtikrinta. Tai taikoma ne tik priverstinio vaikų paėmimo į globą, bei globos priemonių taikymo bylose, bet taip pat ir bylose, kur kyla ginčai tarp biologinių tėvų ir kitų, vaikų šeimos narių dėl bendravimo ar gyvenamosios vietos nustatymo (Europos Žmogaus Teisių Teismo 2015 m. sausio 13 d. sprendimas *Manic prieš Lietuvą*). Tai reiškia, jog operatyvumas tokio pobūdžio bylose yra itin reikšmingas.

Nepaisant to, civilinio proceso kodekso 282 straipsnyje įtvirtinti kiti atvejai, kuomet vykdomieji dokumentai turi būti vykdomi skubiai, dar net jiems neįsiteisėjus. Tai sprendimai ar nutartys: dėl išlaikymo priteisimo; dėl darbo užmokesčio priteisimo, kai sprendime nustatyta dalis neviršija vieno mėnesio vidutinio darbo užmokesčio; dėl išskeldintų iš gyvenamųjų patalpų asmenų įkeldinimo; dėl neteisėtai atleisto, perkelta ar nušalinto darbuotojo grąžinimo į darbą. Taip pat, minėtų vykdomųjų dokumentų apskundimas, jų vykdymo nesustabdo (Civilinio proceso kodeksas, 2002). Visi įvardinti sprendimai vykdomi skubiai dėl jų pobūdžio, kai siekiama apsaugoti silpnesnę asmenį ir užtikrinti būtinuosius poreikius. Todėl ypač svarbus operatyvumo principas, kuris užtikrina efektyvią antstolio veiklą.

2019 m. pasaulį užvaldė COVID-19 virusas, 2020 m. kovo 11 d. pasaulio sveikatos organizacija paskelbė pandemiją dėl kurios daugybės sričių veikla buvo ir yra, pilnai ar iš dalies sustojusi (Europos skiepavimo informacijos portalas). Atsižvelgiant į tuometinę situaciją, kyla poreikis atskleisti, kokios priemonės padėjo užtikrinti kiek įmanomai operatyvesnę antstolio vykdomą veiklą Lietuvoje, COVID-19 pandemijos kontekste. Tarptautinė antstolių ir teismo pareigūnų sąjunga² pateikė savo poziciją kaip galėtų antstoliai prisidėti prie ekonomikos krizės valdymo, kuri susijusi su COVID-19 pandemija. Tarptautinė antstolių ir teismo pareigūnų sąjunga 2020 m. skatino sustabdyti arba apriboti vykdymo priemonių taikymą valstybių sienų užsidarymo laikotarpiu, su tam tikromis išimtimis, pavyzdžiui, išskyrus vykdomųjų dokumentų vykdymą dėl išlaikymo priteisimo (*Position paper*, 2020).

Tačiau Lietuvoje, siekiant operatyvaus vykdymo proceso, Lietuvos Respublikos teisingumo ministras 2020 m. kovo 16 d. patvirtino įsakymą dėl notarų ir antstolių darbo ekstremalios situacijos atveju (toliau – Įsakymas dėl notarų ir antstolių darbo ekstremalios

² Antstoliai vienijasi į tarptautinę antstolių ir teismo pareigūnų sąjungą (angl. *International Union of Judicial*), kuri įkurta 1952 m. Ši nevyriausybinė organizacija, vienijanti 93 valstybių profesines organizacijas iš 89 šalių, atstovauja jų interesus ir siekia efektyvesnio tarptautinio vykdymo proceso (*Position paper*, 2020).

situacijos atveju), kuris nuo 2020 m. rugpjūčio 4 d. nebegalioja. Minėto įsakymo 2 punkte įtvirtinta, jog antstolių kontoros nepriima interesantų, juos aptarnauja nuotoliniu būdu, konkrečiai – telefonu ir elektroniniu paštu. Antstoliai atideda priverstinio vykdymo veiksmus, kuriems atlikti būtinas tiesioginis antstolio, vykdymo proceso šalių ir kitų asmenų dalyvavimas (Įsakymas dėl notarų ir antstolių darbo ekstremalios situacijos atveju, 2020). O tai reiškia, jog antstoliai toliau dirbo, net ir pasikeitus darbo sąlygoms, nes daug veiksmų buvo atliekama inovatyviais būdais.

Apeliacinės instancijos teismas teigia, jog dėl COVID-19 ligos, vykdymo procese atliekami veiksmai nebuvo sustabdyti. Nagrinėjamoje byloje kilo ginčas dėl parduodamo turto. Antstolė nurodė, kad turtą galima apžiūrėti nuotoliniu būdu, taip pat varžytynių skelbime yra nuoroda į skelbimą, kuriame yra parduodamo turto nuotraukos, antstolės kontoros kontaktai, kuriais potencialus pirkėjas gali domėtis ir kita svarbi išvaržomo turto informacija. Pažymėjo ir tai, kad varžytynės yra speciali turto realizavimo forma, kur dalyvaujantis asmuo prisiima riziką dėl parduodamo turto. Iš viso to galima spręsti, jog potencialiam pirkėjui yra sudarytos galimybės gauti išsamią informaciją apie parduodamą turtą (Klaipėdos apygardos teismo 2021 m. gegužės 6 d. nutartis civilinėje byloje). Be to, tai įrodo, jog 2003 m. įvykusi antstolio veiklos reforma lėmė efektyvų vykdymo procesą ir tinkamą principų veikimą, kai antstoliai yra suinteresuoti dirbti kuo efektyviau, nes nuo to priklauso jų uždarbis.

Nepaisant to, Lietuvos antstolių rūmai teigia, jog antstoliai nuo 2020 m. kovo 16 d. persiorientavo į nuotolinį darbą. Todėl vykdomosios bylos buvo toliau vykdomos. Komunikacija toliau tęsėsi telefonu, elektroniniu paštu, per vykdomosios bylos portalą arba įprastu paštu. Pasak Lietuvos antstolių rūmų, šių priemonių pakako asmenų konsultavimui, reikiamos informacijos ar dokumentų perdavimui. Taip pat, vykdomieji dokumentai toliau galėjo būti pateikiami elektroniniu būdu ir naudojantis pašto paslaugomis (Lietuvos antstolių rūmai, 2020). Taigi, iš to galima spręsti, jog net ir esant nepaprastai situacijai pasaulyje, Lietuvoje buvo ir yra kiek įmanoma daugiau užtikrintas operatyvumo principo veikimas vykdymo procese, siekiant kuo greitesnio ir realaus sprendimo įvykdymo. Antstoliai sugebėjo efektyviai dirbti net ir pasikeitus darbo sąlygoms dėl pasaulį užvaldžiusios COVID-19 pandemijos.

2.2.2. Antstolio reikalavimų privalomumo principas

Priverstinis sprendimų vykdymas reikalingas tada, kai skolininkas geranoriškai nevykdo vykdomojo dokumento. Pareigūnas, kuriam valstybė suteikė teisę vadovauti priverstinio

vykdymo procesui yra antstolis, kai jo veiksmų teisėtumo kontrole rūpinasi teismas. Siekiant efektyvaus vykdymo proceso, akivaizdu, kad tikslas nebus pasiektas be valstybės suteiktų procesinės prievartos priemonių taikymo, kad vykdomasis dokumentas būtų kuo greičiau ir realiai įvykdytas. Dėl šios priežasties, efektyviam vykdymo procesui ypač reikšmingas antstolio reikalavimų privalomumo principas. Jis reiškia, jog valstybė, siekdama efektyvaus vykdymo proceso, suteikė antstoliui valdingus įgaliojimus (Tamošiūnienė, 2008, p. 39) – reikalauti subjektų, per nustatytą laiko tarpą atlikti ar susilaikyti nuo tam tikrų veiksmų atlikimo, kai antstolio reikalavimai yra teisėti.

Antstolio reikalavimų privalomumo principas įtvirtintas civilinio proceso kodekso 585 straipsnio 1 dalyje, kurioje teigiama, jog antstolio reikalavimai vykdyti sprendimus, pateikti turimą informaciją apie skolininko turtinę padėtį, susipažinti su sprendimams vykdyti būtiniais dokumentais ar susilaikyti nuo veiksmų, galinčių trukdyti vykdyti sprendimus, išskyrus įstatymų nustatytus atvejus, privalomi visiems asmenims ir turi būti įvykdyti per antstolio nustatytą terminą (Civilinio proceso kodeksas, 2002).

Tačiau, vien dėl pačio priverstinio vykdymo proceso esmės, antstolio reikalavimų privalomumo principas pasireiškia ir daugelyje kitų teisės normų, kurios įtvirtintos civilinio proceso kodekse. Pavyzdžiui, kasacinio teismo praktikoje pastebima atvejų, kuomet kyla ginčas dėl antstolio vykdomo piniginių lėšų išieškojimo ne per piniginių lėšų apribojimų informacinę sistemą, o kitais būdais. Todėl verta paanalizuoti kaip ir kokia apimtimi, antstoliui išieškant iš piniginių lėšų, esančių kredito, mokėjimo ir elektroninių pinigų įstaigoje atidarytose skolininko sąskaitose, pasireiškia antstolio reikalavimų privalomumo principas.

Civilinio proceso kodekso 689 straipsnio 1 dalyje teigiama, jog išieškojimą iš piniginių lėšų, esančių kredito, mokėjimo ir elektroninių pinigų įstaigoje atidarytoje skolininko sąskaitose, <...> antstolis <...> vykdo elektroninių ryšių priemonėmis per piniginių lėšų apribojimų informacinę sistemą civilinio proceso kodekso, sprendimų vykdymo instrukcijoje ir kituose teisės aktuose nustatyta tvarka. Taip pat, civilinio proceso kodekso 689 straipsnio 2 dalyje teigiama, jog antstolis, vykdydamas išieškojimą, elektroninių ryšių priemonėmis per piniginių lėšų apribojimų informacinę sistemą pateikia kredito, mokėjimo ir elektroninių pinigų įstaigai nurodymą apriboti disponavimą skolininko pinigėmis lėšomis arba priverstinai nurašyti skolininko pinigines lėšas skolai ir vykdymo išlaidoms padengti (Civilinio proceso kodeksas, 2002).

Taip pat, Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakyme dėl piniginių lėšų apribojimų informacinės sistemos nuostatų patvirtinimo (toliau – Piniginių lėšų apribojimų informacinės sistemos nuostatai) 8 punkte įtvirtinta, jog piniginių lėšų apribojimo

informacinės sistemos tikslas – centralizuotai tvarkyti informaciją apie sąskaitų kredito įstaigose apribojimus ir reikalavimus priverstinai nurašyti pinigines lėšas iš šių sąskaitų. Nepaisant to, viena iš šios sistemos funkcijų – proporcingai paskirstyti iš skolininko išieškomas pinigines lėšas, kuri įtvirtinta piniginių lėšų apribojimų informacinės sistemos nuostatų 10.4 punkte (Piniginių lėšų apribojimų informacinės sistemos nuostatai, 2012).

Kasacinio teismo praktikoje išaiškinta, jog piniginių lėšų apribojimo informacinė sistema sukurta ir įdiegta, siekiant užtikrinti centralizuotą ir automatizuotą apribojimų ir nurašymų procesų valdymą, tvarkymą ir kontrolę, taip sudarant sąlygas garantuoti proporcingą visų išieškotojų teisių apsaugą, skolininkui neturint reikiamų finansinių išteklių visiems įsipareigojimams padengti (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. birželio 3 d. nutartis civilinėje byloje). Akivaizdu, jog piniginių lėšų apribojimo informacinė sistema užtikrina efektyvesnę vykdymo procesą ir teisėtą išieškotojų interesų tenkinimą.

Viena vertus, remiantis civilinio proceso kodekso 634 straipsnio 2 dalimi, antstolis privalo savo iniciatyva imtis visų teisėtų priemonių, kad sprendimas būtų kuo greičiau ir realiai įvykdytas (Civilinio proceso kodeksas, 2002). Kita vertus, antstolis privalo teisėtomis priemonėmis užtikrinti išieškotojo interesų gynybą, nepažeidžiant kitų vykdymo proceso dalyvių teisių bei teisėtų interesų. Taip pat, vadovautis įstatymais ir kitais teisės aktais (Antstolių įstatymas, 2002), neviršyti antstoliui suteiktų įgaliojimų (Civilinio proceso kodeksas, 2002). Todėl antstolis vykdydamas iš piniginių lėšų, esančių kredito, mokėjimo ir elektroninių pinigų įstaigoje atidarytose skolininko sąskaitose išieškojimą, privalo laikytis norminiuose teisės aktuose nustatytos išieškojimo tvarkos.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje įtvirtinta, kad civilinio proceso kodekso 689 straipsnyje *expressis verbis* neišskiriama atvejų, kuriais egzistuočių pagrindas nukrypti nuo taisyklės, nurodančios, jog išieškojimas iš lėšų, esančių kredito, mokėjimo ir elektroninių pinigų įstaigos sąskaitose, vykdomas per piniginių lėšų apribojimo informacinę sistemą. Išlyga nenustatyta nei sprendimų vykdymo instrukcijoje, nei piniginių lėšų apribojimo informacinės sistemos nuostatuose, nei kituose teisės aktuose, kuriais įgyvendinamos vykdymo proceso įstatymo normos. Taisyklės dėl tokių išieškojimo veiksmų atlikimo per piniginių lėšų apribojimo informacinę sistemą absoliutumas paaiškintinas tuo, kad išieškojimo veiksmų vykdymas ne per piniginių lėšų apribojimo informacinę sistemą neatitiktų tikslų, kuriems įgyvendinti buvo įtvirtintas teisinis reguliavimas, nustatytas civilinio proceso kodekso 689 straipsnyje (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. kovo 3 d. nutartis civilinėje byloje). Akivaizdu, jog įtvirtintas teisinis reguliavimas apriboja antstolio reikalavimų privalomumo principo veikimo ribas, tačiau tai

pateisinama dėl teisės normose keliamų piniginių lėšų apribojimo informacinės sistemos tikslų įgyvendinimo.

Nepaisant to, kasacinės instancijos teismas patikslino, jog tuo atveju, kai antstolis siekia išieškoti iš piniginių lėšų, esančių skolininko sąskaitose piniginių lėšų apribojimo informacinėje sistemoje dalyvaujančiose kredito įstaigose, tinkamai vadovaudamasis aktualiomis Lietuvos Respublikos teisės aktų nuostatomis, vykdymo veiksmus jis turi atlikti per piniginių lėšų apribojimo informacinę sistemą. Jei kredito įstaiga vykdo veiklą Lietuvos Respublikoje, turėdama tam atitinkamą licenciją, tačiau dėl kokių nors priežasčių nesijungia prie piniginių lėšų apribojimo informacinės sistemos, būtent jai galėtų būti adresuojamas antstolio patvarkymas ne per piniginių lėšų apribojimo informacinę sistemą, o tiesiogiai, nurodant vykdyti išieškojimą kitu būdu (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. vasario 24 d. nutartis civilinėje byloje). Toks teismų praktikos išaiškinimas užtikrina pagrįstą ribojimą antstolio reikalavimų privalomumo principo veikimo vykdymo procese, kai siekiama kuo greičiau ir realiai įvykdyti teismo sprendimą, nes taip užtikrinamas veiksmingas išieškojimo procesas ir antstolio teisėtų reikalavimų vykdymas, kuris atitinka norminiuose teisės aktuose nustatytą išieškojimo procesą.

Civilinio proceso kodekso 585 straipsnio 4 dalyje įtvirtinta ypač svarbi teisinė nuostata, kuria teigiama, jog atlikdamas vykdymo veiksmus, antstolis neturi viršyti jam suteiktų įgaliojimų (Civilinio proceso kodeksas, 2002). Teismų praktikoje nurodyta, kad, atsižvelgiant į antstolio specifinę padėtį ir jo vykdomas funkcijas, antstolis, kaip viešosios teisės subjektas, privalo veikti tik pagal jam suteiktus įgaliojimus (lot. *intra vires*), o bet koks įgaliojimų viršijimas (lot. *ultra vires*) vertintinas kaip antstolio veiklos teisėtumo principo pažeidimas. Kasacinės instancijos teismai patikslina, jog įstatymai nesuteikia antstoliui didelės diskrecijos savo nuožiūra spręsti vykdymo procese kylančius atitinkamus klausimus (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. birželio 3 d. nutartis civilinėje byloje). Iš to galima spręsti, jog antstolio reikalavimų privalomumo principas veikia tiek, kiek tai neprieštaruoja vykdymo procese veikiantiems principams ir atitinka norminiuose teisės aktuose įtvirtintą reguliavimą.

Nepaisant to, antstolio reikalavimų privalomumo principas vargu ar efektyviai veiktų vykdymo procese, jei nebūtų civilinio proceso kodekso 616 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, jog vykdymo procese nustatytais atvejais kalti asmenys už proceso pažeidimus gali būti baudžiami pinigine bauda arba areštu civilinio proceso kodekso 106 ir 108 straipsniuose nustatyta tvarka (Civilinio proceso kodeksas, 2002). Nepaisant to, kasacinės instancijos teismai patikslina, jog bauda skolininkui už sprendimų, įpareigojančių atlikti arba nutraukti tam tikrus veiksmus bei privalomųjų nurodymų neįvykdymą, teismo

skiriama kaltės pagrindu. Teismas turėtų tenkinti antstolio pareiškimą dėl baudos skyrimo skolininkui, nustatęs, kad sprendimas, įpareigojantis skolininką atlikti arba nutraukti tam tikrus veiksmus, ar privalomasis nurodymas neįvykdytas dėl skolininko kaltės, o tai reiškia, jog nėra objektyvių priežasčių, nepriklausančių nuo skolininko, lemiančių tokį neįvykdymą. Teismas skiria baudą, kai asmuo sąmoningai nevykdo privalomojo teisėto nurodymo (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. sausio 6 d. nutartis civilinėje byloje). Tai lemia pagrįstą antstolio reikalavimų privalomumo principo veikimą vykdymo procese ir užtikrina teisėtą vykdymo procesą, kai asmuo nėra nepagrįstai varžomas.

Civilinio proceso kodekso 618 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta, jog prašymą teismui taikyti pinigines baudas arba arešto sankcijas, gali pateikti antstolis arba vykdymo proceso šalys (Civilinio proceso kodeksas, 2002). Atsižvelgiant į tai ir į kasacinio teismo išaiškinimus dėl šios normos taikymo, galima teigti, jog tiek skolininkas, tiek išieškotojas gali reikalauti, kad teismas paskirtų antstoliui baudą. Antstoliui taikomas veiklos teisėtumo principas, todėl civilinio proceso kodekso 585 straipsnio 2 dalis, taikant analogiją, aiškintina plečiamai, kaip suteikianti teisę skirti baudas ne tik asmeniui, kuris nevykdo antstolio reikalavimų, bet ir antstoliui už neteisėtų reikalavimų davimą ar kitokių neteisėtų veiksmų atlikimą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo atrankos kolegijos 2020 m. rugpjūčio 19 d. nutartis). Iš to galima spręsti, jog antstoliui suteikti valdingi įgaliojimai, kurie pasireiškia antstolio reikalavimų privalomumo principo veikimu vykdymo procese, turi būti pagrįsti norminiais teisės aktais ir teismų formuojama vienoda teisės normų taikymo praktika.

2.2.3. Antstolio veiklos kontrolės principas

Dėl išskirtinio antstolio teisinio statuso, kai valstybė jam yra pavedusi vykdyti ypač svarbias įstatyme įtvirtintas funkcijas ir teikti įstatyme įtvirtintas paslaugas, akivaizdu, jog turi būti užtikrinta tinkama antstolio veiklos kontrolė, siekiant veiksmingo vykdymo proceso. Priešingu atveju, kiltų grėsmė stabiliai teisinei sistemai, nes daugelyje atvejų teisingumo vykdymas būtų deklaratyvus. Suvokiant vykdymo proceso svarbą teisinėje sistemoje, valstybei kyla pareiga teisiniame reguliavime užtikrinti veiksmingą antstolio veiklos kontrolę. Todėl ypač svarbus antstolio veiklos kontrolės principas, kuris reiškia, jog siekiant užtikrinti vykdymo procesui keliamų tikslų įgyvendinimą, jo teisėtumą ir efektyvumą, teisės norminiuose aktuose turi būti įtvirtintas veiksmingas kontrolės mechanizmas. Taigi, antstolių įstatymo 27 straipsnyje įtvirtinta: teismo, Lietuvos

Respublikos teisingumo ministerijos ir Lietuvos antstolių rūmų, vykdoma antstolio veiklos kontrolė (Antstolių įstatymas, 2002).

Tam, kad antstolis veiktų neviršydamas jam suteiktų įgaliojimų ribų, antstolių įstatymo 27 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, jog antstolio procesinių veiksmų teisėtumą civilinio proceso kodekso nustatyta tvarka kontroliuoja teismas (Antstolių įstatymas, 2002). Civilinio proceso kodekso 510 straipsnio 1 dalyje teigiama, jog šio kodekso XXXI skyriuje nustatyta tvarka, gali būti skundžiami antstolių procesiniai veiksmai ar atsisakymas procesinius veiksmus atlikti. Tiksliau, nustatyta – ypatingosios teisenos bylų nagrinėjimo tvarka (Civilinio proceso kodeksas, 2002). Taigi, civilinio proceso kodekso 634 straipsnio dalyje yra įtvirtinta, kokie antstolio atliekami veiksmai yra laikomi procesiniais: antstolio vykdomi civilinio proceso kodekso 587 straipsnyje nurodyti vykdomieji dokumentai, teismo pavedimu konstatuojamos faktinės aplinkybės, teismo pavedimu įteikiami teismo šaukimai ir kiti procesiniai dokumentai, sudaromi paveldimo turto apyrašai (Civilinio proceso kodeksas, 2002).

Nors civilinio proceso kodekse nėra konkrečiai įvardinta, ar galima skųsti įstatyme įtvirtintas antstolio teikiamas paslaugas civilinio proceso kodekso 510 straipsnio pagrindu, tačiau vertinant teisės normų visumą ir teismų praktiką, kurioje skundžiami antstolio atliekami procesiniai veiksmai, galima teigti, jog antstolių įstatyme įtvirtintos antstolio teikiamos paslaugos nebus skundo objektu pagal civilinio proceso kodekso XXXI skyrių. Tai lemia, jog civilinio proceso kodekse nėra reglamentuojamos antstolio teikiamos paslaugos, be to, jos savaime nesukelia procesinių pasekmių (Vėlyvis *et al*, 2007, p. 22).

Lyginant antstolio teikiamas paslaugas ir vykdomas įstatyme įtvirtintas funkcijas, išvelgiamas ryškus skirtumas. Paslaugos teikiamos siekiant užtikrinti antstolio privatų interesą, kitaip tariant, gaunamų pajamų stabilumą, kad jam būtų paprasčiau finansiškai išsilaikyti (Lastauskienė *et al*, 2011, p. 671). Priešingu atveju, antstolio vykdomos funkcijos užtikrina viešojo intereso apsaugą (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. sausio 7 d. nutarimas), kai įvykdomas vykdomasis dokumentas, o kitaip tariant – teisingumas. Todėl pažeistos teisės, antstoliui teikiant paslaugas, gali būti ginamos inicijuojant civilinę bylą ginčo teisenos tvarka (Vėlyvis *et al*, 2007, p. 22), o antstolių procesiniai veiksmai ar atsisakymas juos atlikti – civilinio proceso kodekso XXXI skyriuje nustatyta ypatingosios teisenos tvarka.

Civilinio proceso kodekso 510 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta tai, jog skundas dėl antstolio procesinių veiksmų ar atsisakymo atlikti procesinius veiksmus pateikiamas antstoliui ne vėliau kaip per dvidešimt dienų nuo tos dienos, kurią skundą pateikiantis asmuo sužinojo arba turėjo sužinoti apie skundžiamo veiksmo atlikimą arba atsisakymą jį

atlikti, bet ne vėliau kaip per devyniasdešimt dienų nuo skundžiamo veiksmo atlikimo, nustatytą terminą (Civilinio proceso kodeksas, 2002). Kasacinės instancijos teismai įtvirtino, kad šiomis nuostatomis civilinio proceso kodekse įtvirtinta ikiteisminė ginčų dėl antstolio veiksmų nagrinėjimo tvarka, skirta tam, kad vykdymo procesas vyktų racionaliai ir sklandžiai. Nepaisant to, išankstinis skundo nagrinėjimas suteikia galimybę pačiam antstoliui ištaisyti vykdymo trūkumus, taip išvengiant nereikalingo bylinėjimosi teisme ir su tuo susijusio vykdymo proceso vilkinimo. Be to, išankstinio skundo nagrinėjimo metu išaiškinamos reikšmingos aplinkybės, surenkami aktualūs bylai duomenys, tai palengvina ir pagreitina ginčo nagrinėjimą teisme (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. lapkričio 24 d. nutartis civilinėje byloje). Tai užtikrina efektyvų vykdymo procesą ir sumažina teismo darbo krūvį.

Civilinio proceso kodekso 510 straipsnio 3 dalyje teigiama, jog skundą antstolis išnagrinėja per penkias darbo dienas nuo jo gavimo dienos ir dėl to priima patvarkymą. Jeigu antstolis atsisako visiškai ar iš dalies patenkinti skundą, skundas, kartu su antstolio patvarkymu ir vykdomąja byla ne vėliau kaip kitą darbo dieną nuo patvarkymo priėmimo persiunčiamas teismui, kuris atlieka antstolio veiklos teisėtumo kontrolę (Civilinio proceso kodeksas, 2002).

Taip pat, civilinio proceso kodekso 510 straipsnio 4 dalyje teigiama, jog jeigu antstolis neišnagrinėjo skundo per nustatytą terminą arba patvarkymo, kuriuo visiškai ar iš dalies atsisakė patenkinti skundą, su vykdomąja byla ir skundu neperdavė teismui, asmuo turi teisę skundą dėl antstolio neveikimo pateikti tiesiogiai teismui. Kartu su skundu dėl antstolio neveikimo, asmuo teismui turi pateikti ir patį skundą dėl antstolio procesinių veiksmų ar atsisakymo atlikti procesinius veiksmus, kurio antstolis neišnagrinėjo arba visiškai ar iš dalies nepatenkinęs neperdavė teismui. Teismas, nagrinėdamas skundą dėl antstolio neveikimo, toje pačioje byloje išnagrinėja ir skundą dėl antstolio procesinių veiksmų ar atsisakymo procesinius veiksmus atlikti (Civilinio proceso kodeksas, 2002). Net jei ir antstolis sąmoningai nepriima patvarkymo, siekiant atsakyti į vykdymo proceso subjekto skundą, civilinio proceso kodekse įtvirtintas veiksmingas antstolio procesinių veiksmų teisėtumo vertinimo kontrolės mechanizmas.

Teismų praktikoje patikslintos skundo dėl antstolio veiksmų nagrinėjimo ikiteisminės stadijos, antstolio įgalinimų ir kompetencijos ribos, kai antstolis taiko rašymo apsirikimo taisymo institutą, panaikinti savo ankstesnį patvarkymą, kuomet užbaigiama vykdomoji byla, nesant vykdymo proceso šalių skundo. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas teigia, jog civilinio proceso kodekso XXXI skyriaus normose nenustatyta galimybė pačiam antstoliui savo iniciatyva atlikti priimtų patvarkymų teisėtumo vertinimą, jeigu dėl tokio

patvarkymo vykdymo proceso šalys ir suinteresuoti asmenys nebuvo pateikę skundo civilinio proceso kodekso 510 straipsnyje nustatyta tvarka. Dėl to laikytina, kad antstolis neturi teisės, nesant vykdymo proceso šalių ar suinteresuotų asmenų skundo dėl jo veiksmų, savo iniciatyva priimdamas patvarkymą panaikinti ankstesnį savo patvarkymą, nes taip jis veikia neteisėtai (lot. *ultra vires*) (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. vasario 2 d. nutartis civilinėje byloje). Šiuo atveju vykdoma teismo kontrolė dėl antstolio procesinių veiksmų atlikimo teisėtumo.

Civilinio proceso kodekso 594 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, jog antstolio procesinę veiklą kontroliuoja apylinkės teismo, o kai teismas sudarytas iš teismo rūmų, – teismo rūmų, kurių veiklos teritorijoje yra antstolio kontoros buveinė, teisėjas (Civilinio proceso kodeksas, 2002). Svarbu patikslinti, jog asmuo, nesutikdamas su procesiniais antstolio veiksmais, turi teisę juos ginčyti bendrosios kompetencijos teisme civilinio proceso kodekso nustatyta tvarka, o ne specializuotuose teismuose. Taip pat, kai asmuo prašo atlyginti kartu dėl to patirtą žalą, ginčus nagrinėja bendrosios kompetencijos teismai (Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2018 m. balandžio 18 d. nutartis administracinėje byloje).

Nepaisant to, kad teismų vykdoma antstolio atliekamų procesinių veiksmų kontrolė yra ypač svarbi, tačiau taip pat svarbus Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos ir Lietuvos antstolių rūmų vaidmuo, antstolio veikloje. Tiek Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija, tiek Lietuvos antstolių rūmai vykdo antstolio veiklos kontrolę dėl išskirtinio antstolio teisinio statuso, o konkrečiau – jo vykdomų valstybės pavestų įstatyme įtvirtintų funkcijų, kaip valstybės pareigūno, veiklos. Lietuvos Respublikos vyriausybės nutarime dėl Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos nuostatų patvirtinimo (toliau – Teisingumo ministerijos nuostatai), 8.13 punkte įtvirtinta, jog viena iš Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos funkcijų – teisės aktų nustatyta tvarka kontroliuoti antstolių darbą, apibendrinti ir analizuoti antstolių veiklos statistiką (Teisingumo ministerijos nuostatai, 1998). Taip pat, Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakyme dėl antstolių profesinės etikos kodekso 8 punkto pakeitimo ir asociacijos Lietuvos antstolių rūmų įstatų paskelbimo (toliau – Asociacijos Lietuvos antstolių rūmų įstatai), 5 straipsnio 2 dalies 4 punkte teigiama, jog viena iš Lietuvos antstolių rūmų funkcijų – antstolių veiklos kontrolė, teisės aktų nustatyta tvarka (Asociacijos Lietuvos antstolių rūmų įstatai, 2014).

Antstolio veikloje, Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos ir Lietuvos antstolių rūmų kontrolė pasireiškia, pavyzdžiui, kai yra tikrinama antstolio kvalifikacija. Antstolių įstatymo 38 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, jog antstolis privalo nuolat kelti kvalifikaciją, o antstolių kvalifikacijos kėlimą organizuoja Lietuvos antstolių rūmai,

koordinuoja Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerija (Antstolių įstatymas, 2002). Aukšta antstolio kvalifikacija yra ypač svarbi siekiant antstolio vykdomų funkcijų ir teikiamų paslaugų tinkamumo ir įstatyme įtvirtintų vykdymo proceso tikslų įgyvendinimo.

Antstoliui keliamo reikalavimo – nuolatinio profesinio tobulėjimo, laikymasis, patikrinamas rengiant eilinę ir neeilinę atestaciją. Eilinės antstolių atestacijos tikslas – objektyviai patikrinti ir įvertinti antstolio kvalifikaciją ir profesines žinias, skatinti profesinį tobulinimąsi. Atestacijos metu tikrinama antstolio kvalifikacija ir tinkamumas vykdyti antstolio veiklą, žiūrima, ar antstolis sistemingai vykdė teisingumo ministro tvirtinamus antstolių kvalifikacijos kėlimo ir mokymo nuostatų reikalavimus, gilino ir atnaujino teorines ir praktines profesinei veiklai būtinas žinias, lavino profesinius įgūdžius ir gebėjimus. Tuo tarpu, neeilinė antstolio atestacija inicijuojama kilus pagrįstų abejonų antstolio kvalifikacija ir profesinėmis žiniomis, kai antstolio veiklos patikrinimo metu buvo nustatyti pasikartojantys antstolio profesinės veiklos pažeidimai, tačiau nėra pagrindo antstoliui taikyti drausminę atsakomybę (Įsakymas dėl antstolių atestavimo taisyklių patvirtinimo, 2002). Antstolių įstatyme įtvirtinta, jog teisę inicijuoti antstolio neeilinę atestaciją turi teisingumo ministras ar Lietuvos antstolių rūmai. Neatestuoto antstolio veikla gali būti sustabdoma arba nutraukiama (Lietuvos Respublikos Antstolių įstatymas, 2002). Toks kontrolės mechanizmas užtikrina skaidrią, efektyvią ir teisėtą antstolio veiklą.

3. VYKDYMO PROCESO PRINCIPŲ ĮGYVENDINIMO PROBLEMOS

Prof. dr. (HP) E. Šileikis teigia, jog „Lietuvos teisėje 1990–2019 m. nebuvo ir nėra kitos teisinės profesijos, kuri tiek kartų būtų radikaliai reformuota ar nepaliaujamai modifikuota, kaip antstolio profesija. Ji gali būti laikoma nestabiliausia ir politiškai ar socialiai kontraversiškausia teisine profesija Lietuvoje pastaraisiais metais. Tai iš esmės lemia ne tiek pačių antstolių veikla, kurioje pasitaiko profesinės etikos ar kitokių teisės pažeidimų, kiek nestabili įstatymų leidėjo teisėkūra“ (Šileikio komentaras, 2019). Iš atliktos teisės aktų, teismų formuojamos praktikos ir teisės doktrinos analizės, galima teigti, jog negalima nesutikti su šia nuomone.

Šiame kontekste svarbu pažymėti, kad konstitucinis teisinės valstybės principas suponuoja *inter alia* įvairius reikalavimus įstatymų leidėjui ir kitiems teisėkūros subjektams, tokius kaip: teisėkūros subjektai teisės aktus gali leisti tik neviršdami savo įgaliojimų; įstatymuose ir kituose teisės aktuose nustatytas teisinis reguliavimas turi būti aiškus, suprantamas, neprieštaringas; teisės aktų formuluotės turi būti tikslios; turi būti užtikrinami teisės sistemos nuoseklumas ir vidinė darna; kad teisinių santykių subjektai galėtų savo elgesį orientuoti pagal teisės reikalavimus, teisinis reguliavimas turi būti santykinai stabilus; teisės aktais negalima reikalauti neįmanomų dalykų (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2018 m. birželio 19 d. nutarimas). Keliami reikalavimai įstatymų leidėjui ir kitiems teisėkūros subjektams pateisinami siekiu sukurti veiksmingą ir stabilią teisinę sistemą.

2021 m. sausio 1 d. buvo pakeistas teisinis reguliavimas dėl tvarkos, kuria vykdomieji dokumentai pateikiami vykdyti antstoliams (Civilinio proceso kodeksas, 2002). Taip pat, visuomenėje dažnai girdima, jog antstoliai uždirba gerokai per daug ir vykdymo išlaidos yra nepagrįstai didelės. Į tai reaguodami, Lietuvos Respublikos teisingumo misterija ir Lietuvos Respublikos seimas, dažnai keičia teisinį reguliavimą (Šileikio komentaras, 2019). Todėl verta paanalizuoti, kaip pasireiškia vykdymo proceso atlygintinumo principas ir dispozityvumo principas vykdymo procese. Be to, kokią įtaką turėjo 2021 m. sausio 1 d. pakeistas teisinis reguliavimas principų veikimui, jų geresniam įgyvendinimui.

3.1. Vykdyimo proceso atlygintinumo principas

Vykdyimo proceso atlygintinumo principas įtvirtintas civilinio proceso kodekso 610 straipsnio 1 dalyje, kurioje teigiama, jog išieškotojas apmoka vykdyimo išlaidas, kurios išieškomos iš skolininko. Pabrėžtina, jog dėl šio principo veikimo didžiausia finansinė našta atitenka skolininkui, išskyrus sprendimų vykdyimo instrukcijos numatytas išimtis (Civilinio proceso kodeksas, 2002), pavyzdžiui, kai skolininkas miršta. Sprendimų vykdyimo instrukcijos 168 punkte įtvirtinta, jog jeigu vykdomoji byla nutraukiama dėl to, kad mirus skolininkui reikalavimas ar pareiga negali pereiti mirusiojo asmens teisių ar pareigų perėmėjui, vykdomoji byla užbaigiama ir išieškotojo sumokėtos vykdyimo išlaidos iš skolininko neišieškomos ir išieškotojui negražinamos. Minėtų išimčių sprendimų vykdyimo instrukcijoje nustatyta ir daugiau (Sprendimų vykdyimo instrukcija, 2005). Tačiau bendroji taisyklė, jog vykdyimo proceso išlaidas padengia skolininkas.

Civilinio proceso kodekso 609 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kas sudaro vykdyimo išlaidas, tai: vykdomosios bylos administravimo išlaidos; išlaidos tretiesiems asmenims už konkrečioje vykdomojoje byloje šių asmenų suteiktas paslaugas; atlygis antstoliui už įstatymų nustatytų vykdomųjų dokumentų vykdymą, faktinių aplinkybių konstatavimą teismo pavedimu, dokumentų perdavimą ir įteikimą teismo pavedimu (Civilinio proceso kodeksas, 2002).

Sprendimų vykdyimo instrukcijos 130 punkte įvardintos vykdomosios bylos administravimo išlaidų rūšys, tokios kaip: lapų kopijos; pažymos apie vykdyimo eigą parengimas; patvarkymo dėl vykdyimo proceso šalies pakeitimo parengimas ir kitos administravimo išlaidos. Taip pat, sprendimų vykdyimo instrukcijos 134 punkte įvardintos galimos vykdyimo proceso išlaidos tretiesiems asmenims, pavyzdžiui, pašto, kurjerių, turto saugojimo, turto išvežimo, elektroninių varžytynių vykdyimo, atlyginimas ekspertams ir kitos išlaidos, kurias antstolis privalo sumokėti tretiesiems asmenims, vykdydamas antstolio funkcijas. Galiausiai, atlygis antstoliui už įstatymų nustatytų vykdomųjų dokumentų vykdymą, faktinių aplinkybių konstatavimą teismo pavedimu, dokumentų perdavimą ir įteikimą apskaičiuojamas atsižvelgiant į išieškotinas sumas, kurios reglamentuojamos sprendimų vykdyimo instrukcijos 109 punkte. Antstolio atlygio dydis išreikštas procentine išraiška. Minėtų vykdyimo išlaidų dydžius ir jų apskaičiavimo tvarką nustato sprendimų vykdyimo instrukcija (Sprendimų vykdyimo instrukcija, 2005). O tai reiškia – poįstatyminis teisės aktas.

Civilinio proceso kodekso 609 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta, jog vykdyimo išlaidos grindžiamos ekonominiais skaičiavimais, atsižvelgiant į veiklos atliekant antstolio

funkcijas pobūdį. Vykdomosios bylos administravimo išlaidos turi atitikti antstolio ir jo darbuotojų patiriamas sąnaudas: materialines ir laiko, vykdymo veiksams atlikti. Atlygis antstoliui nustatomas įvertinant poreikį sukurti tinkamas klientų aptarnavimo sąlygas ir įdarbinti reikalingos kvalifikacijos darbuotojus, atsižvelgiant į vykdymo išlaidų perskirstymą tarp skirtingų vykdymo proceso dalyvių, kuris vadinamas kryžminiu subsidijavimu. Vykdomosiose bylose dėl pinigų sumų išieškojimo vykdomosios bylos administravimo išlaidų ir atlygio antstoliui dydžiai nustatomi atsižvelgiant į išieškotiną sumą, sprendimų vykdymo instrukcijoje nustatyta tvarka (Civilinio proceso kodeksas, 2002).

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas yra įtvirtinęs, jog iš konstitucinio teisinės valstybės principo, kitų konstitucinių imperatyvų kylantis reikalavimas įstatymų leidėjui, kitiems teisėkūros subjektams paisyti teisės aktų hierarchijos *inter alia* reiškia, kad poįstatyminiai teisės aktai turi būti priimami remiantis įstatymais (Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2016 m. balandžio 27 d. nutarimas). Civilinio proceso kodekso 3 dalyje teigiama, jog vykdymo išlaidų dydį, apskaičiavimo ir apmokėjimo tvarką nustato sprendimų vykdymo instrukcija (Civilinio proceso kodeksas, 2002). Kyla klausimas, ar ši tvarka neturėtų būti reglamentuojama įstatymo pagrindu? Manytina, jog tai užkirstų kelią nestabiliam teisėkūros procesui, kai politikai dažnai keičia antstolio veiklos teisinį reguliavimą ir priima populistinius sprendimus dėl siekio sumažinti skolininko patiriamas išlaidas, o dėl to kenčia vykdymo proceso efektyvumas. Dažnas įstatymų leidžiamosios valdžios teisinio reguliavimo keitimas, vertintinas neigiamai dėl teisinių santykių stabilumo, sistemos nuoseklumo ir darnos nebuvimo (Šileikio komentaras, 2019).

Vykdymo proceso išlaidų reglamentavimas poįstatyminiame teisės akte užkerta kelią kreiptis į Lietuvos Respublikos Konstitucinį Teismą dėl vykdymo proceso išlaidų reguliavimo atitikties, aukščiausiąją teisinę galią turinčiam teisės aktui – Konstitucijai ir kitiems įstatymams, vertinimo. Šis klausimas jau ilgai nėra išspręstas. 2005 m. rugsėjo 20 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas gavo prašymą išnagrinėti ar Lietuvos Respublikos teisingumo ministro patvirtintos sprendimų vykdymo instrukcijos 89 punktas neprieštarauja Konstitucijai. Tačiau remiantis Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 63 straipsnio 1 dalimi ir Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo 112 straipsnio 1 dalimi, Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas išaiškino, jog tik administracinis teismas gali vertinti Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymą ar jo dalį dėl atitikties aukštesnės galios teisės aktams (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. rugsėjo 20 d. sprendimas). Todėl siekiant stabilesnio teisinio

reguliavimo, manytina, jog vertėtų vykdymo proceso išlaidas reglamentuoti įstatymo pagrindu, o ne poįstatyminiu teisės aktu.

Svarbu pabrėžti, jog 2003 m. Lietuvoje įvykusi antstolio veiklos reforma turėjo didelę įtaką vykdymo proceso atlygintinumo principo veikimui vykdymo procese. Tačiau pirmiausia, reikia apibrėžti, teisės moksle išskiriamas tris antstolių veiklos organizavimo formas (Tamošiūnienė, Višinskis, 2008, p. 37):

1. Valstybinių antstolių modelis. Antstoliai yra valstybės valdžios atstovai, išlaikomi iš valstybės biudžeto.
2. Privačių antstolių modelis. Vykdomųjų dokumentų vykdymas patikėtas privatiems asmenims, kurie gauna užmokestį už atliktas funkcijas, o valstybė jų veiklos nefinansuoja.
3. Mišrus modelis. Greta valstybinių antstolių tam tikrą veiklą, pavyzdžiui, turto vertinimą, gali vykdyti ir privačiai dirbantys asmenys.

Mišrus antstolių veiklos organizavimo modelis veikia Vokietijoje. Privačių antstolių modelis būdingas Prancūzijai (Lastauskienė *et al*, 2011, p. 665-666). Lietuvoje, iki 2003 metų sausio 1 d., kuomet buvo įvykdyta visų sričių reforma, pagrindinė vykdymo proceso figūra buvo teismo antstolis. Teismo antstolių veikla buvo ypač neefektyvi, nes didžioji dalis sprendimų likdavo neįvykdyti. Teismo antstoliai nebuvo suinteresuoti aktyviai dirbti, nes atlygis mažai priklausė nuo darbo rezultatų. Nors antstoliams materialiai skatinti buvo skiriama penki procentai nuo realiai išieškotos sumos, tokia skatinimo sistema pasiteisindavo tik išieškant dideles pinigų sumas. Prasta antstolių veikla valstybei atsieidavo dešimt milijonų litų. Siekiant didesnio sistemos efektyvumo, valstybei reikėjo dar triskart daugiau lėšų (Lietuvos antstolių rūmai, 2008, p. 7-8).

Ieškant, kaip kuo mažesnėmis sąnaudomis pertvarkyti neefektyvų teismų sprendimų vykdymą Lietuvoje, buvo pasirinktas prancūzų teisės tradicijos valstybės įsitvirtinęs privačių antstolių veiklos modelis. Motyvas buvo tas, jog valstybės investicijų nereikalaujanti privati antstolių veiklos struktūra būtų žymiai veiksmingesnė už valstybinę. Antstoliams buvo palikta laisvė siekti ne tik savo veiklos efektyvumo, bet ir pelno, taip pat apibrėžta, kiek ir kaip valstybė kontroliuos jų veiklą (Lastauskienė *et al*, 2011, p. 670-671). Atsižvelgiant į Lietuvos patirtį organizuojant antstolio veiklą, galima teigti, jog pasirinkta antstolio veiklos organizavimo forma lemia efektyvų vykdymo procesą, kai skatinami uždarbio antstoliai suinteresuoti aktyviai veikti vykdymo procese.

2021 m. sausio 1 d. pakeisto teisinio reguliavimo dėl vykdomojo dokumento pateikimo tvarkos pagrindinė priežastis – siekis sumažinti vykdomosiose bylose skolininko patiriamas vykdymo išlaidas. Taip buvo siekiama pagerinti skolininko padėtį, nes pagal

vykdymo proceso atlygintinumo principą, vykdymo proceso išlaidas apmoka skolininkas. Įskaitant ir antstolio atlygį, kuris anksčiau buvo mokamas iš valstybės lėšų. Pritartina, jog šis tikslas iš tiesų yra svarbus (Kirkutis, Višinskis, 2020, p. 74). Tačiau, kyla klausimas, ar tokiu būdu nebus „grįžta atgal“, tik kita forma, kai veikė teismo antstoliai ir jokia konkurencija tarp antstolių neegzistavo? Manytina, jog siekiamam geram tikslui, pasirinktas netinkamas teisinis reguliavimas, kuris gali lemti neefektyvų vykdymo procesą.

3.2. Dispozityvumo principas

Vienas iš svarbiausių civilinio proceso principų – dispozityvumo principas, kuris įtvirtintas civilinio proceso kodekso 13 straipsnyje. Jame teigiama, jog šalys ir kiti proceso dalyviai, laikydamiesi teisės aktuose įtvirtinto reguliavimo, turi teisę laisvai disponuoti joms priklausančiomis procesinėmis teisėmis. Vykdymo proceso teisiniame reguliavime aptinkama nemažai teisės normų, kuriose įtvirtintas dispozityvumo principas. Pavyzdžiui, civilinio proceso kodekso 629 straipsnio 1 dalies 1 punkte įtvirtinta išieškotojo teisė atsisakyti išieškojimo proceso, kai antstolis nutraukia vykdomosios bylos vykdymą. Taip pat, civilinio proceso kodekso 595 straipsnio 1 dalies pagrindu, vykdymo proceso šalys gali sudaryti taikos sutartį. Dispozityvumo principas pasireiškia civilinio proceso kodekso 510 straipsnio 1 dalyje, kurioje įtvirtinta vykdymo proceso šalių teisė skusti antstolio procesinius veiksmus. Vykdymo procese yra ir daugiau teisės normų, kuriose pasireiškia dispozityvumo principas (Civilinio proceso kodeksas, 2002).

Tačiau laikytina, jog svarbiausia ir dažniausiai pasitaikanti dispozityvumo principo išraiška vykdymo procese, įtvirtinta civilinio proceso kodekso 650 straipsnio 1 dalyje, kurioje teigiama, jog vykdomąjį dokumentą antstoliui vykdyti gali pateikti išieškotojas ar jo atstovas, vykdomąjį dokumentą išdavusi institucija ar pareigūnas (Civilinio proceso kodeksas, 2002). Kitaip tariant, dispozityvumo principas pasireiškia, išieškotojo teise inicijuoti vykdymo procesą. Ši teisė lems ar apskritai bus pradėtas priverstinis vykdymo procesas (Žemkauskas *et al.*, 2020, p. 515). Nepaisant to, svarbus ir vykdomojo dokumento išdavimo momentas, kuris taip pat priklauso nuo išieškotojo valios. Tačiau ne visais atvejais reikalinga išieškotojo valia, nes tam tikro pobūdžio vykdomieji dokumentai išduodami teismui priėmus sprendimą, be išieškotojo prašymo (Civilinio proceso kodeksas, 2002). Todėl kyla poreikis atskleisti, kokios rizikos įžvelgiamos dėl pakeisto 2021 m. sausio 1 d. teisinio reguliavimo, dispozityvumo principo kontekste.

Iki 2021 m. sausio 1 d. civilinio proceso kodekse buvo įtvirtinta išieškotojo teisė pasirinkti antstolį, kuris vykdys vykdomąją bylą. Pabrėžtina, jog anksčiau nebuvo įtvirtinta jokia speciali tvarka dėl vykdomųjų dokumentų proporcingo skirstymo antstoliams. Tačiau 2021 m. sausio 1 d. buvo pakeistas teisinis reguliavimas. Dabar civilinio proceso kodekso 650 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta, jog vykdomuosius dokumentus dėl pinigų sumų išieškojimo antstoliams paskirsto antstolių informacinė sistema sprendimų vykdymo instrukcijoje nustatyta tvarka: proporcingai visiems toje veiklos teritorijoje veikiančioms antstoliams atsižvelgiant į sprendimų vykdymo instrukcijoje nustatytas vykdomųjų dokumentų kategorijas ir išieškotinų sumų dydžius, taip pat užtikrinant, kad naujas vykdomasis dokumentas dėl išieškojimo iš to paties skolininko būtų paskirtas vykdyti antstoliui, jau vykdančiam išieškojimą iš šio skolininko, išskyrus atvejus, kai naujas vykdomasis dokumentas nėra vykdytinas šio antstolio veiklos teritorijoje (Civilinio proceso kodeksas, 2002).

Išieškotojo teisė pasirinkti antstolį, kuris sieks sprendimo įvykdymo, taip pat, turėtų būti laikoma dispozityvumo principo išraiška vykdymo procese (Kirkutis, Višinskis, 2020, p. 73). Viena vertus, tam tikrų valstybės numatytų funkcijų vykdančių privačių subjektų skyrimas automatizuotu būdu nėra nauja praktika teisinėje sistemoje, pavyzdžiui, kai automatizuota sistema atrenkamas nemokumo administratorius. Tačiau, kita vertus, po 2003 m. įvykusios reformos, kai teismo antstoliai buvo pakeisti privačiai veikiančiais asmenimis ir kartu, buvo užtikrinta antstolių teisiniu reguliavimu pagrįsta veiklos konkurencija dėl išieškotojo teisės pasirinkti, manytina, jog turi didesnę reikšmę efektyviam vykdymo procesui (Žemkauskas *et al*, 2020, p. 516 - 518). O tai lemia didesnę išieškotojo interesų patenkinimą, kai antstolis vykdymo procese yra aktyvus.

Konkurencija dėl piniginių sumų išieškojimo, kuri egzistavo nuo 2003 m. įvykusios reformos iki 2021 m. sausio 1 d., užtikrino išieškotojo interesus ir buvo teisėta. Kitaip tariant, nebuvo draudžiama, remiantis antstolių profesinės etikos kodekso 28 punktu (antstolių profesinės etikos kodeksas, 2013). Išieškotojai, rinkdamiesi konkretų antstolį, veikiančią savo veiklos teritorijoje, galėjo atsižvelgti į antstolio profesionalumą, išsilavinimą, darbo kokybę ir kitus kriterijus, galinčius lemti išieškotojo apsisprendimą, į kurį antstolį kreiptis. Nepaisant to, galimybė pritraukti kuo daugiau išieškotojų ir gauti atlygį, skatino antstolius gerinti savo teikiamų paslaugų kokybę (Kirkutis, Višinskis, 2020, p. 77). Antstolio dedamos pastangos, galėjo lemti jo didesnę uždarbį, o tai didino vidinę motyvaciją stengtis veikti vykdymo procese kuo efektyviau, kartu, tai lėmė veiksmingesnį vykdymo procesą. 2021 m. sausio 1 d. pakeistas teisinis reguliavimas, tikėtina, jog sumažino arba laikui bėgant sumažins antstolių vidinę motyvaciją stengtis dėl kuo geresnių rezultatų vykdymo

procesu. Dėl to gali nukentėti išieškotojo interesai, kai sprendimai galimai bus ilgai neįvykdyti, o galbūt dažniau bus grąžinti išieškotojui su išieškojimo negalimumo aktais ir taip teisingumas nebus įvykdytas.

Analizuojant pakeistą civilinio proceso 650 straipsnį, kyla klausimas, kodėl būtent piniginio pobūdžio išieškojimo vykdomuosius dokumentus nuspręsta skirstyti proporcingai, kai tuo tarpu, išieškotojas gali pasirinkti nepiniginio pobūdžio vykdomąjį dokumentą vykdančią antstolį? Suvokiant tai, jog didžiąją dalį antstoliams pateikiamų priverstinai vykdyti vykdomųjų dokumentų sudaro vykdomieji dokumentai dėl piniginių lėšų išieškojimo, tačiau visų vykdomųjų dokumentų iš to paties skolininko vykdymą perdavus vienam antstoliui, nediferencijuojant jų pagal kriterijus, galėtų būti efektyviau pasiektas įstatymo leidėjo tikslas sumažinti ekonominę naštą atlyginti vykdymo proceso metu patiriamas vykdymo išlaidas. Tačiau, įstatymų leidėjas tiksliai nenurodė, kodėl nuspręsta civilinio proceso kodekso 650 straipsnio 3 dalyje nustatyta tvarka skirstyti būtent piniginių lėšų išieškojimo vykdomuosius dokumentus (Kirkutis, Višinskis, 2020, p. 74). Tai lemia teisinio reguliavimo neapibrėžtumą.

Nepaisant to, analizuojant atvejus, kai vieno ir to paties išieškotojo naudai yra vykdoma daugiau vykdomųjų bylų, galima teigti, jog tokių išieškotojų interesai nauju teisiniu reguliavimu nėra visiškai užtikrinami. Dėl įtvirtinto naujo teisinio reguliavimo, jų pareiga, kuri įtvirtinta civilinio proceso kodekso 640 straipsnio 1 dalies 2 punkte, aktyviai domėtis vykdymo proceso eiga – apsunkėja, dėl didelio bylų skaičiaus, esančių pas skirtingus antstolius. Svarbu pabrėžti, jog priverstinis vykdymo procesas, pirmiausia, turi užtikrinti teisėtus išieškotojo interesus, nes jis kreipdamasis į antstolį pagalbos, patiria neigiamas pasekmes – vykdomasis dokumentas nėra vykdomas gera valia, savanoriškai, be procesinės prievartos. Todėl neturėtų būti siekiama sukurti skolininkui kuo „patogesnės“ situacijos vykdymo procese, kai tokiu būdu apsunkinamas vykdymo procesas išieškotojui.

Taip pat, naujas teisinis reguliavimas ne tik išieškotojui apsunkina procesą dėl pakeistos vykdomųjų dokumentų skirstymo tvarkos, bet kartu ir skolininkui, kai išieškomos piniginės lėšos iš solidariosios prievolės skolininkų (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2021 m. rugsėjo 7 d. sprendimas). Tokiais atvejais, kai vykdomieji dokumentai dėl solidariosios prievolės skolininkų paskiriami vykdyti skirtingiems antstoliams, vykdymo procesas apsunkėja. Skolininkai ir antstoliai, iki kol bus įvykdytos vykdomosios bylos, turi nuolatos bendrauti, kad galėtų nustatyti kiek piniginių lėšų buvo išieškota, vieno ar kito antstolio. Iš esmės, bendradarbiavimo principas yra svarbus dėl jo veikimu siekiamo efektyvesnio vykdymo proceso, todėl įgyvendinus šį principą, neturi būti apsunkintas procesas, kai dėl tos pačios prievolės, bylas vykdo du ar daugiau skirtingų antstolių.

Galiausiai, antstolis A. Naujokaitis pateikė įžvalgą, kuriomis remiantis teigia, jog 2021 m. sausio 1 d. pakeistu teisiniu reguliavimu nebus pasiektas vykdymo proceso išlaidų mažinimo tikslas, o tik sumažės antstolių noras stengtis dirbti kuo efektyviau. Antstolis pastebi, jog skolininkas, kuris siekia kuo greičiau atsiskaityti su išieškotoju ir turi vieną bylą, naujas teisinis reguliavimas tokioje situacijoje jokios įtakos nedaro. Taip pat, skolininkui, kuris turi daug skirtingų skolų ir jų skaičiui tik didėjant, daugelyje atvejų naujas teisinis reguliavimas nedarys jokios įtakos, nes taip gyvendamas skolininkas visą gyvenimą proporcingai dengs skolas iš gaunamų pajamų, o galbūt net nesistengs jų visiškai įvykdyti, niekur nedirbant ir neturint jokio turto. Be to, antstolio teigimu, skolininkas kuris turi daug skolų, kai realizuojamas jo turtas, taip pat nepajus jokio pokyčio, nes ir iki šiol antstolių atlyginimas buvo subendrinamas, o ne mokamas kiekvienam antstoliui atskirai (Infolex, 2021).

Nors Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2021 m. rugsėjo 7 d. nusprendė gražinti pareiškėjui prašymą ištirti, ar civilinio proceso kodekso 650 straipsnio 3 dalis neprieštaruja konstituciniam teisinės valstybės principui, asmenų lygiateisiškumo principui bei Konstitucijos 46 straipsnio 4 ir 5 daliai dėl to, kad pareiškėjas nepateikė teisinių argumentų savo pozicijai tiek, kiek jo nurodyta, atitikties Konstitucijai pagrįsti (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2021 m. rugsėjo 7 d. sprendimas). Tačiau manytina, jog 2021 m. sausio 1 d. pakeistas civilinio proceso kodekso 650 straipsnio 3 dalies teisinis reguliavimas laikytinas reikšmingu dispozityvumo principo ribojimu (Žemkauskas *et al*, 2020, p. 521), kuris pažeidžia išieškotojo interesus. Išieškotojo interesai pažeidžiami apribojant galimybę pasirinkti antstolį, kuris vykdys vykdomąją bylą, atsižvelgiant į antstolio efektyvų darbą. Manytina, jog didžiausius praradimus yra patyręs išieškotojas dėl savanoriškai nevykdomo vykdomojo dokumento, todėl dažnai keičiamas teisinis reguliavimas turėtų būti orientuotas į jo interesų patenkinimą, o ne į skolininko, kuris dėl įvairiausių priežasčių nevykdo savo pareigų ir atitinkamai dėl to patiria neigiamas pasekmes.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Teisės doktrinoje išskiriamos trys vykdymo proceso koncepcijos: vykdymo procesas kaip civilinio proceso dalis; vykdymo procesas kaip savarankiška teisės šaka; vykdymo procesas kaip administracinės teisės dalis. Tačiau Lietuvoje veikiančiai teisės sistemai, artimiausia laikytina vykdymo proceso prigimties koncepcija – vykdymo procesas kaip sudėtinė civilinio proceso dalis. Ši išvada daroma dėl civilinio ir vykdymo procesų keliamų tų pačių tikslų ir to paties teisinio reguliavimo dalyko.
2. Dvilypį antstolio teisinį statusą lemia įstatyme įtvirtintos antstolio vykdomos funkcijos ir teikiamos paslaugos. Dėl to, kyla poreikis išskirti specialius vykdymo proceso principus, tokius kaip: antstolių nepriklausomumo ir nešališkumo principą, antstolio atsakomybės principą, antstolio reikalavimų privalomumo principą, antstolio veiklos kontrolės principą ir vykdymo proceso atlygintinumą principą, kurie tiesiogiai nėra įtvirtinti įstatyme. Nepaisant to, svarbūs ir bendrieji civilinio proceso principai, tokie kaip: operatyvumo principas ir dispozityvumo principas. Minėtų principų veikimas vykdymo procese užtikrina įstatymo bei teismų išaiškinimų pagrindu, antstoliui keliamų reikalavimų ir išskiriamų apribojimų laikymosi įgyvendinimą. Taip pat, minėtų principų įtvirtinimas ir veikimas lemia efektyvų vykdymo procesą.
3. Konkuruojant vykdymo proceso atlygintinumui principui, skolininko atžvilgiu ir dispozityvumo principo ribojimui, išieškotojo ir antstolio atžvilgiu, panaikinus išieškotojo teisę pasirinkti vykdomąją bylą vykdančią antstolį, kyla grėsmė vykdymo proceso efektyvumui. Ši išvada daroma dėl konkurencijos tarp antstolių panaikinimo. Svarbu pabrėžti, kad skolininko patiriamų išlaidų mažinimas vertinamas teigiamai, tačiau manytina, jog tai turi būti daroma kitais būdais, o ne ribojant dispozityvumo principo veikimą vykdymo procese.
4. Rekomendacijos dėl teisinio reglamentavimo siekiant užtikrinti vykdymo proceso stabilumą ir veiksmingumą:
 - 4.1. Dėl įžvelgiamo teisinio reglamentavimo nestabilumo ir dažno neaiškumo, teisėkūros subjektams dažnai keičiant teisinį reguliavimą, kai siekiama sumažinti skolininko patiriamas išlaidas, rekomenduojama, vykdymo išlaidų apskaičiavimą įtvirtinti įstatymo pagrindu, o ne poįstatyminio teisės akto pagrindu. Kartu nustatyti aiškius kriterijus, kurių pagrindu būtų nustatomi vykdomųjų bylų vykdymo išlaidų dydžių įkainiai. Manytina, jog vykdymo išlaidų reglamentavimas aukštesnės galios teisės akte užtikrintų didesnę teisinio reguliavimo stabilumą ir tuo pačiu galimybę įvertinti teisės akto atitiktį

Konstitucijai, ko nepavyko padaryti jau nuo 2005 m. Taip pat, nekvestionuojant to, jog teisinis reglamentavimas turėtų būti pagrįstas ekonominiais skaičiavimais.

4.2. Siūloma atsisakyti ribojimo išieškotojui pasirinkti antstolį, nes dėl įtvirtinto naujo teisinio reguliavimo, antstolio vykdoma veikla gali tapti neefektyvi. Kitaip tariant, antstolių vidinė motyvacija stengtis pasiekti geresnių rezultatų vykdymo procese gali sumažėti. Ši išvada daroma atsižvelgiant į galiojusį reguliavimą iki 2003 m. sausio 1 d., kai Lietuvoje veikė teismo antstoliai ir neegzistavo jokia konkurencija tarp antstolių, siekiant uždirbti daugiau. Konkurencija lėmė antstolių dedamas didesnes pastangas vykdant vykdomuosius dokumentus, profesinį tobulinimąsi. Antstoliui to nedarant, išieškotojas galėjo pasirinkti veiksmingiau veikiančią antstolį, o tai užtikrino išieškotojo interesų patenkinimą ir greitesnį teismo sprendimo įvykdymą.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Teisės norminiai aktai:

1. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Civilinis kodeksas (2000). *Valstybės žinios*, 74-2262.
2. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso patvirtinimo ir įsigaliojimo įstatymas. Baudžiamasis kodeksas (2000). *Valstybės žinios*, 89-2741.
3. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Civilinio proceso kodeksas (2002). *Valstybės žinios*, 36-1340.
4. Lietuvos Respublikos antstolių įstatymas (2002). *Valstybės žinios*, 53-2042.
5. Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo tvarkos įstatymas. Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas (2015). TAR, 11216.
6. Lietuvos Respublikos darbo kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas (2016). TAR, 23709.
7. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. liepos 9 d. nutarimas Nr. 851 „Dėl Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos nuostatų patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 63-1816.
8. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2002 m. gruodžio 30 d. įsakymas Nr. 400 „Dėl Antstolių viešo konkurso komisijos nuostatų, Antstolių viešo konkurso tvarkos aprašo, Antstolių veiklos tikrinimo tvarkos aprašo, Antstolių informacinės sistemos nuostatų, Antstolių atestavimo komisijos nuostatų ir Antstolių atestavimo taisyklių patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2-57.
9. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2005 m. spalio 27 d. įsakymas Nr. 1R-352 „Dėl sprendimų vykdymo instrukcijos patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 130-4682.
10. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2006 m. rugsėjo 26 d. įsakymas Nr. 1R-295 „Dėl Antstolių drausmės bylų iškėlimo ir nagrinėjimo taisyklių ir Antstolių garbės teismo veiklos nuostatų patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 104-3992.
11. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2012 m. balandžio 19 d. įsakymas Nr. 1R-126 „Dėl Piniginių lėšų apribojimų informacinės sistemos nuostatų patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 36-1340.

12. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2013 m. kovo 13 d. įsakymas Nr. 1R-71 „Dėl Antstolių profesinės etikos kodekso paskelbimo“. *Valstybės žinios*, 28-1342.
13. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2014 m. balandžio 23 d. įsakymas Nr. 1R-138 „Dėl Antstolių profesinės etikos kodekso 8 punkto pakeitimo ir asociacijos Lietuvos antstolių rūmų įstatų paskelbimo“. TAR, 4654.
14. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2020 m. kovo 16 d. įsakymas Nr. 1R-76 „Dėl notarų ir antstolių darbo ekstremalios situacijos atveju“. TAR, 5472.

Specialioji literatūra:

15. Lietuvos antstolių rūmai (2008). *Antstoliai Lietuvoje. Profesijos atgimimas*. Vilnius: Lietuvos antstolių rūmai.
16. Farkhgdinov, IA. F. (2002). *Ispolnitelnoe proizvodstvo*. Uchebnoe posobie. Sankt-Peterburg: Piter.
17. Kirkutis, M. ir Višinskis, V. (2020). Antstolių institucinės veiklos pokyčiai. Iš: Jakulevičienė, L. ir Sinkevičius, V. (red.) (2020). *Lietuvos teisė 2020: esminiai pokyčiai*. II dalis. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 72-80.
18. Laužikas, E., Mikelėnas, V. ir Nekrošius V. (2003). *Civilinio proceso teisė*. I tomas. Vadovėlis. Vilnius: Justitia.
19. Laužikas, E., Mikelėnas, V. ir Nekrošius V. (2005). *Civilinio proceso teisė*. II tomas. Vadovėlis. Vilnius: Justitia.
20. Lastauskienė, G. (2011). Antstoliai. Iš: Kūris, E (red.) (2011). *Lietuvos teisinės institucijos*. Vilniaus universiteto vadovėlis. Vilnius: VĮ Registrų centras, 665-704.
21. Mikelėnas V. *et al.* (2020). *Civilinio proceso teisė*. bendroji dalis, 1 knyga. Vadovėlis. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
22. Shakarian, M. S. (2004). *Grazhdanskoe protsessualienos pravo*. Uchebник. Moskva: Procpekt.
23. Tamošiūnienė (Stauskienė), E. (2007). Teisinė vykdymo proceso prigimtis. *Jurisprudencija*, 1(91), 72-77.
24. Tamošiūnienė (Stauskienė), E. (2008). Teisinių santykių subjektai vykdymo procese. *Jurisprudencija*, 7(109), 39-46.
25. Tamošiūnienė (Stauskienė), E. ir Višinskis, V. (2008). *Teismo sprendimų vykdymas*. Vilnius: Saulelė.
26. Višinskis, V. (1999). *Teismo sprendimų vykdymo procesinės problemos*. Disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01S), Lietuvos teisės akademija. Vilnius.

27. Višinskis, V. ir Tamošiūnienė (Stauskienė), E. (2007). Teismo išduodami vykdomieji dokumentai. *Jurisprudencija*, 11(101), 58-65.
28. Vėlyvis, S, Višinskis, V. ir Žalėnienė, I. (2007). Antstolio procesinių veiksmų apskundimas. *Jurisprudencija*, 1(91), 21-27.
29. Žolynas, M. (2007). Vykdyto procesas – civilinio proceso stadija ar savarankiškas procesas? *Teisė*, 62, 140-150.
30. Žemkauskas, M., Kirkutis, M. ir Višinskis V. (2020). Bendrųjų civilinio proceso principų taikymas vykdyto procese. *Jurisprudencija*, 27 (2), 508-529. DOI: 10.13165/JUR-20-27-2-14.

Teismų praktika:

Europos žmogaus teisių teismo sprendimai:

31. *Manic prieš Lietuvą* [EŽTT], Nr. Nr.46600/11, [2015-01-13]. ECLI:CE:ECHR:2015:0113JUD004660011.
32. *Jasiūnienė prieš Lietuvą* [EŽTT], Nr. 41510/98, [2003-03-06]. ECLI:CE:ECHR:2003:0306JUD004151098.

Konstitucinio Teismo jurisprudencija:

33. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2021 m. rugsėjo 7 d. sprendimas Nr. KT147-S136/2021.
34. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2018 m. birželio 19 d. nutarimas. TAR, 10101.
35. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2016 m. balandžio 27 d. nutarimas. TAR, 10540.
36. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. sausio 7 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 4-136.
37. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. rugsėjo 20 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 113-4132.
38. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 181-6708.

Bendrosios kompetencijos teismų praktika:

39. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. vasario 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-3-943/2022.

40. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. gruodžio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-247-916/2021.
41. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. kovo 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-63-823/2021.
42. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. kovo 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-28-378/2021.
43. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. kovo 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-27-421/2021.
44. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. vasario 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-4-248/2021.
45. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. sausio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-168-695/2021.
46. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. rugsėjo 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-240-1075/2020.
47. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo atrankos kolegijos 2020 m. rugpjūčio 19 d. nutartis Nr. CIK-1148/2020.
48. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. birželio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-62-313/2020.
49. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. kovo 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-85-403/2020.
50. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. birželio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-201-611/2019.
51. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. lapkričio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-419-701/2017.
52. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. spalio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-419-706/2016.
53. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. balandžio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-205-421/2016.
54. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. birželio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-419-915/2015.
55. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. spalio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-518/2006.
56. Klaipėdos apygardos teismo 2021 m. gegužės 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-495-253/2021.

57. Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. sausio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. E2A-52-585/2020.
58. Lietuvos apeliacinio teismo 2019 m. lapkričio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-514-1120/2019.
59. Kauno apylinkės teismo Kauno rūmų 2022 m. vasario 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2YT-5223-217/2022.
60. Telšių apylinkės teismo Telšių rūmų 2022 m. sausio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2YT-241-1037/2022.

Specializuotų teismų praktika:

61. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2018 m. balandžio 18 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eA-343-438/2018.
62. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2018 m. balandžio 18 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-893-520/2018.
63. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2016 m. kovo 30 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. I-8-822/2016.

Kiti šaltiniai:

64. Lietuvos antstolių rūmai (2021). Veiklos ataskaitos. 2020 m. veiklos ataskaita. *Lietuvos antstolių rūmų veiklos ataskaita* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.antstoliurumai.lt/index.php?id=2782> [žiūrėta 2022-03-27].
65. Infolex (2021). Advokatų profesinė bendrija „Constat“. *Nuo šių metų antstolių parenka IT sistema – ką svarbu žinoti?* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.infolex.lt/portal/start.asp?Tema=54&str=78726> [žiūrėta 2022-02-27].
66. International Union of Judicial Officers (2020). Position Papers 2020. *How can enforcement agents contribute to overcoming the economic crisis connected to the COVID-19 pandemic?* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.uhj.com/downloads-2/position-papers/> [žiūrėta 2022-03-17].
67. Lietuvos antstolių rūmai (2020). Antstolių rūmų naujienos. *Antstolių kontoros karantino metu: užrakintos fiziškai, bet atviros internete* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.antstoliurumai.lt/index.php?id=2770> [žiūrėta 2022-02-15].
68. Lietuvos antstolių rūmai. *Antstolių institucinės reformos tikslas - efektyvus teisinių sprendimų vykdymas* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.antstoliurumai.lt/index.php?id=1926> [žiūrėta 2022-02-18].

69. Teise.pro (2019). Komentarai. E. Šileikis. *Visuomenės atstovų įtraukimas į Antstolių garbės teismą: proporcingumo problema* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.teise.pro/index.php/2019/08/09/e-sileikis-visuomenes-atstovu-itraukimas-i-antstoliu-garbes-teisma-proporcingumo-problema/#_ftn1 [žiūrėta 2022-02-14].
70. Europos skiepijimo informacijos portalas. Europos Sąjungos iniciatyva. *Faktai apie COVID-19* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://vaccination-info.eu/lt/covid-19/faktai-apie-covid-19> [žiūrėta 2022-03-30].
71. Lietuvių kalbos žodynas. *Žodis - objektyvumas* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.lkz.lt/?zodis=objektyvumas&id=21000610000> [žiūrėta 2022-03-27].

SANTRAUKA

Antstolio veiklos principai

Gabija Buteikytė

Magistro darbe analizuojami antstolio veiklos principai, pasitelkiant teisės aktus, teismų formuojamą praktiką ir teisės doktriną. Nagrinėjama tema atskleidžiama įvertinus vykdymo proceso prigimtį. Lietuvos teisinei sistemai artimiausia vykdymo proceso prigimties koncepcija – vykdymo procesas kaip civilinio proceso dalis. Dėl šios priežasties vykdymo procese veikia ne tik vykdymo procesui būdingi principai dėl išvelgiamos tam tikros specifikos, tačiau ir bendrieji civilinio proceso teisės principai.

Išskirtinė Lietuvos teisinės sistemos figūra – antstolis. Tai lemia dvilypis antstolio teisinis statusas, kai antstolis vykdo valstybės pavestas funkcijas ir teikia įstatyme įtvirtintas paslaugas. Siekiant sistemiškai įvertinti vykdymo procese veikiančių principų efektyvumą, jų turinys atskleidžiamas analizuojant antstolio teisinį statusą. Efektyvus antstolio teisinis statusas pasireiškia tinkamai įgyvendinat vykdymo procesui būdingus principus, tokius kaip: antstolio nepriklausomumo ir nešališkumo principą; antstolio atsakomybės principą; antstolio reikalavimų privalomumo principą ir antstolio veiklos kontrolės principą. Nepaisant to, efektyvų vykdymo procesą lemia civilinio proceso principų: operatyvumo principo ir dispozityvumo principo, veikimas vykdymo procese.

Minėti principai daro didelę įtaką veiksmingam vykdymo procesui. Tačiau analizuojant 2021 m. sausio 1 d. įtvirtintą civilinio proceso kodekso 650 straipsnio 3 dalies teisinį reguliavimą, išvelgiamas dispozityvumo principo ribojimas, kuris gali turėti neigiamą įtaką efektyviam vykdymo procesui. Todėl daroma išvada, jog svarbu suvokti vykdymo proceso prigimtį, vykdymo procese veikiančių principų turinį ir jų reikšmę bei tai tinkamai perteikti teisiniame reguliavime, siekiant efektyvaus vykdymo proceso.

SUMMARY

Principles of Bailiffs Activities

Gabija Buteikytė

The master's work analyzes the Principles of Bailiff's Activities, using legal acts, case law and legal doctrine. The thesis is disclosed after evaluating the grounds of the enforcement procedure. The closest concept to the Lithuanian legal system is the grounds of the enforcement procedure - the enforcement procedure as part of the civil proceedings. For this reason, the enforcement procedure involves not only the enforcement procedure, which is characterized by principles that require real specificities to be taken but also the general legal principles of civil proceedings.

An exceptional figure in the Lithuanian legal system is the bailiff. This is determined by the dual legal status of a bailiff when the bailiff performs the functions assigned by the state and provides the services established by law. To systematically evaluate the effectiveness of the principles operating in the enforcement procedure, their content is disclosed by analyzing the legal status of the bailiff. The effective legal status of a bailiff is reflected in the proper implementation of the principles, which are specific in the enforcement procedure, such as the principle of the bailiff's independence and impartiality; the principle of bailiff's responsibility; the principle of binding the requirements of the bailiff and the principle of control over the activities of the bailiff. Nevertheless, the effective enforcement procedure is determined by the principle of civil proceedings: the operation of the principle of efficiency and dispositivity in the enforcement procedure.

These principles have a significant impact on the effectiveness of the enforcement procedure. However, by analyzing the legal regulation's article 650 part 3 of the Code on Civil proceedings that was established on 2021 January 1st, we can see a restriction of the principle of dispositivity, which may have a negative impact on the effective enforcement procedure. Therefore, it is important to understand the grounds of the enforcement procedure, the content of the principles operating in the enforcement procedure, their significance, and to properly convey this into the legal regulation to have an effective enforcement procedure.